

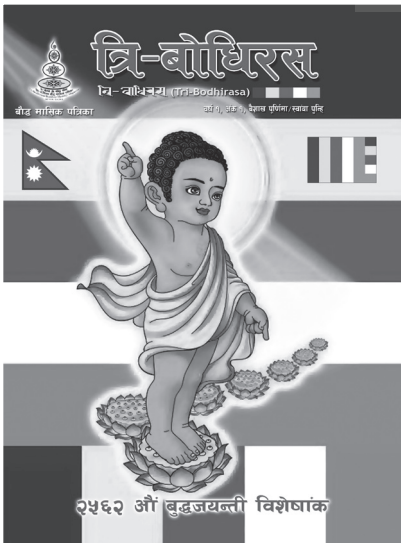
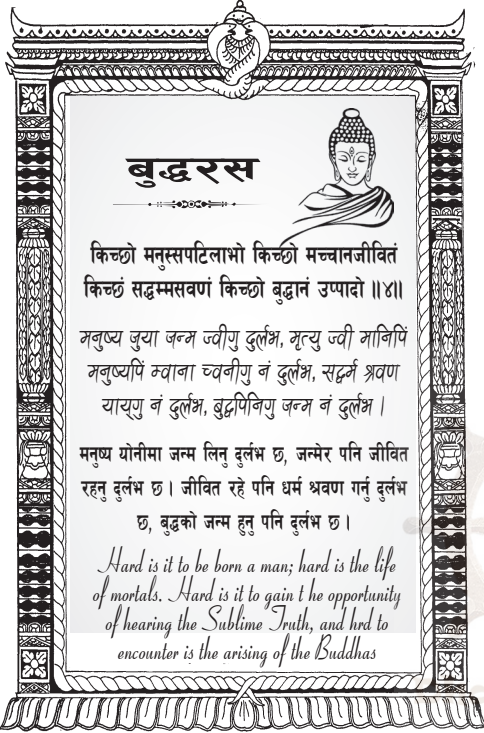

त्रि-बोधिरस

त्रि-बोधिरस (Tri-Bodhirash) बौद्ध मासिक पत्रिका

वर्ष १, अंक २, ज्येष्ठ पूर्णिमा / अनला पुन्हि

बु.सं. २५६२, ने.सं. ११३८, वि.सं. २०७५, 2018 A.D. May/June

गत अंक

विषयसूची

महान धर्मचक्र सूत्रोपदेश	
✍ महाशी सयादो महास्थविर	३
विपश्यना भावना सम्बन्धी व्यवहारिक निर्देशन	
✍ सयादो ऊ. पण्डिताभिवंश	३
सर्वोत्कृष्ट संग्रह ?	
✍ डा. भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर	६
अङ्गुत्तरनिकाय	
✍ भिक्षु बोधिसेन महास्थविर	५
यमकवर्ग (मटठकूपडलीया खँ)	
✍ भिक्षु धर्मगुप्त महास्थविर	१४
चतुआरक्ष आदि अनुस्मृति भावनाको अभ्यास	
✍ भिक्षु बोधिज्ञान	१८
मिलिन्द प्रश्न	
✍ भिक्षु शोभन	१२
मृत्यु भय	
✍ पूर्णमान महर्जन	२४
कला-साहित्य/प्रेरक प्रसंग	
बल्हीमा पर्ला है	
✍ भिक्षु विमलो स्थविर	२६
शुभकामना	
✍ प्रदीप रत्न शाक्य	२७
त्रिरत्न गमन...	
✍ अनिल तुलाधर	२७
Vision	
Buddhism : The art of living and dying	28
✍ Yayasana Satipatthana Meditation Center	

त्रि-बोधिरस त्रि-बोधिरस बौद्ध मासिक पत्रिका

धम्मानुशासक
उपसंघनायक भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविर
'अग्गमहापण्डित, अग्गमहासद्धम्मजोतिकधज'

सल्लाहकार
भिक्षु धर्मगुप्त महास्थविर
भिक्षु भद्रिय महास्थविर
भिक्षु बोधिज्ञान महास्थविर

सम्पादक
भिक्षु विमलो स्थविर
मो. ९८४११९८३८३

विशेष सहयोगीहरू
भिक्षु चन्द्रिमो
भिक्षु रेवतो

आर्थिक व्यवस्थापक/प्रायोजक
कपिल शाक्य
प्रविता शाक्य

सितापाइला, काठमाडौं
मो. ९८५१०६१९७५

विज्ञापन व्यवस्थापक
कृष्ण गोविन्द महर्जन
मो. ९८५११७२३९५

वितरण व्यवस्थापक
रामकृष्ण महर्जन
मो. ९८४१९३४४४४

वितरकहरू
गौतम तुलाधर
कृष्ण प्रताप महर्जन
जमुना महर्जन
सनम महर्जन

सेटिङ्ग/मुद्रण
आइडियल प्रिन्टिङ्ग प्रेस
ग्वाको, ललितपुर, फोन: ५५३०५२२

मूल व्यवस्थापन
श्री सिद्धिमंगल बुद्ध विहार
सिद्धिपुर, महालक्ष्मी नगरपालिका-६

प्रकाशक/सम्पर्क कार्यालय:

त्रि-बोधि विपश्यना ध्यान केन्द्र
सिद्धिपुर, ललितपुर, फोन: ५५८१४९५
E-mail: pashavimalo@gmail.com
tribodhira@gmail.com

सम्पादकीय

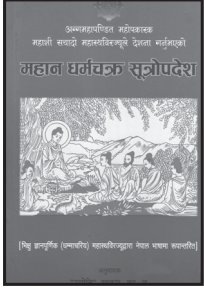
हामी बौद्धमार्गी बुद्ध शिक्षा अनुरूप जीवन निर्वाह गर्नेहरूले यो कुरा बुझ्नु/बुझाउनु पर्छ, की बुद्ध धर्म मात्र परम्परागत धर्म नरही यो त नैतिक शिक्षा हो, मानविय धर्म हो या भनौ बुद्ध धर्म जीवन जिउने कला हो। जीवन मृत्यु हुने कला हो। जीवन दुःख मुक्तिको कला हो। Buddhism is the art of living. Buddhism is the art of dying and Buddhism is the art of liberation from mental and Physical Sufferings.

जीवन र मरणलाई सन्तुलन अनि भवचक्र अन्त्य गर्ने विधि नै बुद्ध धर्म हो। जीवन मरण र भवचक्रबाट मुक्त भई सम्पूर्ण दुःखबाट पार हुने चाहना राख्ने सम्पूर्ण प्राणी मनुष्य देव ब्रह्माहरूले सम्म बुद्ध शिक्षालाई नै अपनाएको थियो र अपनाउनु पर्छ। किन कि हर प्राणी सुख शान्ति चाहन्छ दुःखबाट पार हुन चाहन्छ। भवचक्रबाट मुक्त हुन चाहन्छ। यसैको उपज हो भगवान् बुद्धले प्राप्त गर्नुभएको लाभ गर्नुभएको सम्बोधी ज्ञान, अथक प्रयास, अथक त्याग तपस्या बलिदानबाट प्राप्त अद्वितीय ज्ञान हामी जो कोहीले आफ्नो जीवनमा अनुसरण गर्ने गराउने हो भने जीवन जिउने पद्धति मरण पद्धति र मुक्तिको पद्धति बुझेर सदा सर्वदा सुख-शान्तिको मार्गमा प्रतिस्थित हुन सक्ने छौं। ढिलाई किन गर्ने ?

भगवान् बुद्धले अनित्य दुःख, अनात्म ज्ञान बुझेर विशुद्धिमार्ग आर्यअष्टाङ्गिक मार्ग, मध्यक मार्गलाई जीवन जिउने पद्धतिको रूपमा प्रदर्शन गर्नुभएको छ। सम्यक दृष्टि, सम्यक संकल्प, सम्यक वचन, सम्यक कर्मान्त, सम्यक आजीव, सम्यक व्यायाम, सम्यक सति, सम्यक समाधी यो नै विशुद्धिको मार्ग हो यही मार्गमा हिंडिं हामीले आफ्नो जीवनलाई विशुद्ध र सार्थक तुल्याउन सकिन्छ प्रयास किन नगर्ने ?

लोभ, द्वेष, मोह अकुशल क्लेश मुक्त हुनको लागि क्लेश रहित भई लोकबाट जानको लागि तृष्णारहित भई संसार विदा हुनको लागि भगवान् बुद्धले सम्पादन गर्नुपर्ने कुशल कर्महरूलाई निर्देशित गर्नु भएको छ। लोभलाई दानले, द्वेषलाई शीलले र मोहलाई भावनामय अभ्यासले निमूर्ण गरी पूर्ण रूपमा तृष्णा रहित भई जीवनको यात्रा तय गर्ने पद्धतिलाई प्रतिपादित गर्नु भएको छ। हामीसँग भएको श्रीसम्पत्तिबाट परहित सुखको लागि त्याग (दान) गर्ने। आफ्नो छोडेर जानुपर्ने काय (शरीर) बाट शील पालना गर्ने र निरन्तर आफ्नै गति तय गर्ने जीवनबाट भावनाको अभ्यास गरी लोभ, द्वेष, मोह रहित भई तृष्णा क्षय गर्ने पद्धति भगवान् बुद्धले प्रतिपादित गर्नुभएको छ। आजैदेखि किन थालनी नगर्ने ?

त्यस्तै गरी जीवन र मृत्यु भन्दा पर मुक्तिको लागि दुःखबाट छुटकाराको लागि मार्गफल निर्वाणको साक्षात्कारको लागि प्रोत्साहन गर्नु भएको छ। जब सम्म मार्गफल निर्वाण धर्ममा प्रतिस्थित हुन सक्दैनौ तबसम्म जीवन र मरण चक्रको यात्रामा अनन्त सम्म घुमिरहनु पर्ने हुन्छ। त्यसैले भव चक्रबाट मुक्तिको लागि अनित्य, दुःख, अनात्मको दर्शन गरी लोभ, द्वेष मोहलाई निर्मूल गर्न दान शील भावनाको अभ्यास गरी आर्य अष्टाङ्गिक मार्गमा पाइला चाली चतुआर्य सत्यलाई अबबोध गरी मार्गफल निर्वाण धर्मलाई साक्षात्कार गर्नु नै मुक्तिको अन्तिम सत्य हो भनि बुझि आफू स्वयं पुरनु भई लोक कल्याणको लागि तथागत भगवान बुद्धले महाकरुणा चित्तले ढोका खोली दिनुभएको छ। त्यसैले जाग, उठ मार्गमा हिंड, अधि बढ जीवन छिटो छ, यात्रा लामो छ, ढिलाई किन ? आजै देखि अहिले देखि बुद्धलाई चिनौ-बुझौ, बुद्ध शिक्षालाई जीवनमा अनुसरण गरौं। जीवन-मरण र मुक्तिको यथार्थतालाई बुझौ बुझाऔं। साधु।

अग्गमहापण्डित महोपकारक महाशी सयादो महास्थविरज्युले देशना गर्नुभएको महान धर्मचक्र सूत्रोपदेश

आज भन्दा करिब २६ सय वर्ष भन्दा अगाडि नेपाल राष्ट्रको लुम्बिनी नामक शालोद्यानमा माता

महामायाले भावी बुद्ध-बोधिसत्व सानो राजकुमारलाई जन्म दिनु भएको थियो । पिताश्री हनुहुन्थ्यो कपिलवस्तुका अधिपति महाराज शुद्धोदन । शुद्धोदन महाराज र महामाया देवी महारानीहरू शाक्यवंशीहरू भई त्यस जमानामा प्रभावशाली राजा र रानीहरू थिए । पहिलो पटक जन्मिएको पुत्र भएर महाराज पनि अति नै हर्षित थिए ।

बोधिसत्व जन्मेर पाँचौं दिनमा नामकरण गर्ने मंगल कार्य भइरहेको थियो । त्यस मंगल कार्यमा १०८ जना ब्राह्मणहरूलाई निमन्त्रणा गरी खुवाई पिलाई गरिसके पछि सानो राजकुमारको लक्षण आठजना

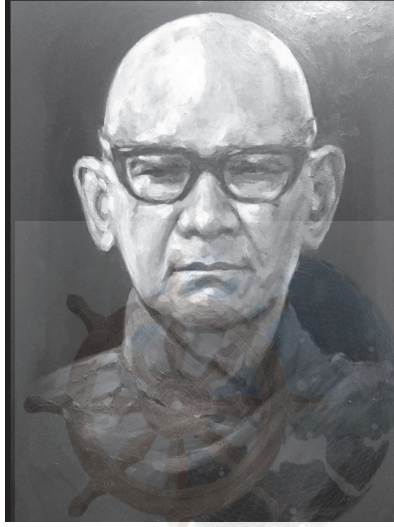
ब्राह्मणहरूलाई अध्ययन गराइयो । एकजनालाई छोडी बाँकी सातजना ब्राह्मणहरूले दुई औंला ठड्याई “यो बालक राजकुमार बुवाज्यू महाराजको पद सोभै सम्हाली राज्य शासन चलाई राजा हुन गएको खण्डमा चारैवटा द्वीपहरूलाई अधीनस्थ पारी महान चक्रवर्ती राजा हुनेछ, त्यसो नभई घर-गृहस्थी त्याग गरी महाभिनिष्क्रमण गरेर श्रमण हुन गएको खण्डमा लोकमा सर्वोत्तम साँच्चिको सम्यक्सम्बुद्ध हुनु हुनेछ” भनी भविष्यवाणी गरे । तिनीहरूको समूहमा सबभन्दा कान्छो कोण्डञ्ज ब्राह्मणले त एउटै मात्र औंला ठड्याई “यस्तो उत्तम विशिष्ट लक्षणहरूले सम्पन्न व्यक्ति घर गृहस्थी जमाएर गृहस्थाश्रममा बस्नै सक्तैन; निस्सन्देह गृहत्याग गरी श्रमण भएर बुद्ध नै हुनुहुनेछ” भनी ठोकुवा गरी भविष्यवाणी निकाले । वहाँको भविष्यवाणी मात्र सही भइरहेको तथ्य पनि पाठकहरूले जानि नै सकेका छन् होइन र ?

बुवाज्यू महाराजमा बालक पुत्र राजकुमारलाई

कहाँबाट गृहत्याग गरी श्रमण बनाउन चाहना होला र ? आफ्नो राजगद्दी थामेर चक्रवर्ती राजा मात्र बनाउन चाहना हुनेछ । त्यसो हुँदा राजाले फेरी ब्राह्मणहरूसित सोधे “के

कस्ता पूर्वनिमित्तहरू देखेर मेरो बालक पुत्रले गृहत्याग गर्ने होला त ?” अति नै चतुर राजा नै थिए । ब्राह्मणहरूले पनि वृद्ध, रोगी, मृतक र भिक्षु भन्ने चार ठूला निमित्त देखी गृहत्याग गरिने कुरा विन्ति चढाउँदा “मेरो बालक पुत्रले देखिने सम्मको क्षेत्रमा वृद्ध आदि नराम्रा दृश्यहरू केही पनि हुनुहुँदैन; मेरो बालक पुत्र बुद्ध भएर जाने मलाई आवश्यक छैन; चक्रवर्ती राजा भई चारैवटा द्वीपहरूलाई अधीनस्थ पारेको मात्र म देख्न चाहन्छु” भनी जवाफ दिएका थिए भनिन्छ । त्यसपछि फेरी आफ्नो बालक पुत्रले गृहत्याग गरेर जाननसक्ने गरी गर्नुपर्ने व्यवस्थाहरू पनि गरिदिएका थिए ।

एवं प्रकारले नै खेत जोत्ने मङ्गल उत्सव मनाउने समय नजिकिँदै आयो । त्यो दिनमा शुद्धोदन महाराजले आफू स्वयम्ले नै उत्सव मनाएर खेत जोत्नुपर्ने हुँदा बालक पुत्रलाई नजिकैको जामुन वृक्ष मुनि सेवक परिचारिकाहरू सहित छोडेर खेत जोत्नुपर्ने रहेछ । राजा स्वयम् नै सामेल भएर खेत जोत्ने मङ्गल उत्सव भएको हुँदा अति नै भव्य हुँदो हो । त्यसैले परिचारिकाहरू पनि त्यो खेत जोत्ने मंगल उत्सव हेर्न मन लागेर बालक राजकुमारलाई पाल भित्र राखी छोडी हेर्न गए । परिचारिकाहरूले पनि थुप्रै समय वितिसकेर मात्र “बालक राजकुमारलाई एकलै छाडी आएकी सम्भी हत्तर पत्तर फर्केर आउँदा राजकुमार पलेटी कसी कर्मस्थान भावनामा बसिराख्नु भएको अचम्म मान्नुपर्ने गरी देखी राजालाई विन्ति चढाए । राजाले पनि हत्तर पत्तर आई बालक पुत्रलाई देखे वित्तिकै वहाँलाई तीन चोटी प्रणाम गरे । यहाँ राजकुमार आनापान प्रथमध्यान समापत्तिमा प्रवेश गरी बस्नुभएको थियो । यस तथ्यलाई होश राखेर सम्भिराख्नुपर्दछ ।

त्यसपछि राजकुमार उमेर पुग्दै आई शिल्प विद्याले परि पूर्ण भए पछि १६ वर्षको उमेरमा यशोधरा राजकुमारीसित विवाह गरी जोडिदिइसके पछि राज्याधिकार समेत सुम्पिएर दिइयो । कामगुण रसरंगहरूलाई पनि पूराका पूरा नै दिइराखेको थियो । पुत्रले संसारलाई घृणा गरी नरमाइलो मानी गृहत्याग गरेर जान नसक्नाको लागि भन्नुपथ्यो । यसरी लोकसुख कामगुण आरम्भणहरूलाई अनुभव गर्दै नै १३ वर्षसम्म बितेरे गए । त्यस बेला एकदिन उद्यान क्रीडामा जाँदा चार निमित्तहरू देखि संसारको मज्जा मान्न उचित नभएको ढंगहरूको विचार गर्न लागियो । जुनसुकै प्रकारले जति राम्रो भएता पनि, धन सम्पत्ति थुप्रै रहेता पनि, आणा प्रभाव भएता पनि अन्त्यमा एकदिन मृत्युराजको मुखमा हटेर हट्नै नसक्ने गरी भित्रिनुपर्ने स्वभावलाई पनि विचार विमर्श गर्न लागियो । यसरी मात्र मरिरहनु पथ्यो भने त सुख भनेको हुनै नसक्ने कुरा पनि बुझ्दै आएर “मर्नुपर्ने स्वभाव रहेछ, भने मर्न नपर्ने धर्म पनि रहनै पर्छ; त्यो मर्न नपर्ने स्वभाव धर्मलाई मैले फेला पार्न सक्ने गरी खोज्नसके मात्र साँच्चैको सुख भेटिने हो । यो साँच्चैको सुखलाई मैले भेटेमा मात्र सत्वहरूलाई पनि मैले मुक्त गरिदिनु सक्ने छु” आदि भनी ज्ञानमा देखापर्न आयो ।

त्यस पछि फेरी सुमेध ऋषिको जन्म देखि दुःखकष्ट भ्केली संसार भर पारमीहरू पूर्ण गरेर आएको पनि यस अमृत स्वभाव धर्मको खोजि गर्न नै हो । पारमीहरू पनि अहिलेको बोधिसत्वको अन्तिम जन्ममा पूर्ण भइसकेको छ । तर आगोको दल्लोलाई खरानीले छोपिराखेको छ भने जस्तै लौकिक आलम्बनहरूले छोपिराखेको हुनाले २९ वर्षसम्म सुख ऐश्वर्यहरू भोगेर बस्न लागियो । चार महान निमित्तहरू देखा मात्र प्रज्ञाज्ञान आलोकहरू भित्रिएर गृहत्याग कार्य प्रति गम्भीर रूपले विचार गरेर सुनिश्चित ढंगले निर्णय गरियो । त्यसरी निर्णय गरी राजदरबार फिर्तिएर बालक पुत्र जन्मको समाचार सुन्नु पर्दा प्रसन्न नभएको मात्र होइन अझ बढी मनमा खलबल मच्चियो । “म त यहाँ बेर लगाएर बसे जति भन् भन् निस्कन नसकिने हुन्छ बा; आज राती नै गृहत्याग गर्नुपर्ला” भनी निर्णय गरिसकेपछि त्यस रात्रीमा नै गृहत्याग गर्नुभयो ।

जंगलमा पुगिसकेपछि त्यस युगमा नामी आलार ऋषि र उदक ऋषिहरूकहाँ उपसंक्रमण गरी अमृतधर्म फेला पार्न विधि सिक्ने गथ्यो; तर आफूले लक्ष्य राखेको अमृत धर्म त ती ऋषिहरूले दिन सकेनन् । जान्न पनि नजानेको रहेछ । त्यसो हुनाले अन्त्यमा “आफूले आफ्नै आधार भरोसा लिएर खोज्नुपर्ला” भनी मनमा गुनगुनाई एकलैले उद्योग र

अभ्यास गर्न एउटा जंगलबाट अर्को जंगलमा ओहोर दोहर गर्दै उरुवेल वन नेरञ्जरा नदी तीरमा पुग्नु भो । त्यो ठाउँमा वन जंगल बोट विरुवाहरू पनि रमणीय, नदीको पानी पनि निर्मल स्वच्छ, वरीपरी पनि शून्य शान्त रहिरहेकोले भावना धर्म उद्योग र अभ्यास गर्न अति नै उपयुक्त भएकोले त्यसै ठाउँमा बसी एकलै भावना धर्मको आचरण गर्नुभो ।

धेरै सत्वहरूलाई मुक्त गराइदिन भन्ने लक्ष्यले त्यसै ठाउँमा बसी तीव्र रूपले चर्या गर्नुभो । त्यो युग पनि शरीरलाई जति जति सास्ति पुऱ्याउन सक्यो त्यति त्यति लाभ धेरै हुने हो भन्ने धारणा रही शरीरलाई सास्ति दिनुद्वारा ठूलो सम्भ्ररहने युग भएर बोधिसत्वले पनि त्यस विधिलाई नै आचरण गर्नुभो । कतिसम्म आचरण गर्नुभयो त भन्दा अरूहरूले शरीरलाई सास्ति पुऱ्याएर आचरण गरिने भिन्न भिन्न आचरण भएभरकालाई एकलैले जिम्मा लिएर आचरण गरे जस्तै नै भइरह्यो । दिनभरको लागि गेडागुडीको रस एक हटकेला जति मात्र खाई आचरण गर्नुभो । त्यसरी आचरण गरेको हुँदा अधिको सुवर्ण वर्णको खाइलाग्दो ज्वारार् चम्की हृष्टपुष्ट शोभायमान रहेको शरीर चिन्नै नसक्ने गरी दुब्लाएर गयो । छविवर्ण पनि कालो भएर गई हाडमा छाला टाँस्सिएको जस्तै भएर रहिरह्यो । बोधिसत्वले दुष्करचर्या गरिराख्नु भएको तस्वीर देखेकै होला । बोधिसत्वको अवस्था त्यो तस्वीर भन्दा पनि अझ बढी बढे चढेको मात्र हुने भयो । त्यो भन्दा कम त होला जस्तो लाग्दैनथ्यो ।

यति हदसम्म कष्ट सहेर दुःख गरी आचरण गर्नु भएर पनि आफूले रुचाएको अमृत धर्मलाई त भेटिएको थिएन । वास्तविक कुरा भन्ने हो भने त भन् भन् नै टाढिएर गइराखेको थियो । बोधिसत्वले भावना धर्म आचरण गरिरहनु भएको पूरै समय भित्र वहाँको लक्षण पढेर आएका कोण्डञ्ज र उनका चारजना साथीहरू ऋषि भएर बोधिसत्व संगसंगै वहाँलाई सेवा गरी बसेका थिए । तिनीहरूले “यो व्यक्ति निस्सन्देह बुद्ध हुन्छ, हुन्छ; वहाँ बुद्ध हुनुभयो कि वहाँले थाहा पाउनु भएको वहाँले लाभ गर्नु भएको धर्म (हामीले पनि) पाइने हान्ने छौं” भन्ने विचारले बसिरहेको भन्नुपथ्यो । बोधिसत्वले तीव्र रूपले आचरण गरिरहेको बेलामा त तिनीहरू पनि अति नै उत्साहित भएर बसे होलान् ।

तै पनि बोधिसत्वले आफू एकलैले विचार गर्नु भो “मैले यो धर्म लाभ गर्नको लागि आचरण गरेर आएको ६ वर्ष भने जस्तै भइसक्यो । अनि शरीरलाई कष्ट पुऱ्याएर सास्ति गरेर आचरण गरेर भन्ने मानिसहरूले पनि मैले

भन्दा बढी कसैले पनि आचरण गर्न सकिएलान् जस्तो लाग्दैन । त्यति हृदयसम्म गरेर पनि यो विशिष्ट धर्मलाई मैले लाभ गर्न सकेको छैन भन्दा यो आचरण पद्धति यो मार्ग विधि सही नभएकोले हुनसक्छ; म लागिपरेको यो बाटो गलत बाटो नै हो; सही मार्ग फेला पर्ने गरी खोजेमा मात्र उचित हुनेछ ।” यसरी विचार विमर्श गर्नु भएको बेलामा अन्धकारमय मध्यरातमा विजुली चम्केको जस्तै नै आफू बालक छँदा बुवाज्यू महाराजले खेत जोत्ने मंगल उत्सव मनाइरहँदा जामुन बोट मुनि बसी समापत्तिमा बसेर आएको आनापान प्रथमध्यान भ्रमसक सम्भनामा आयो । “म त्यो आनापान ध्यान समापत्तिमा बसेर आइसकेको छु । त्यो ध्यान नै सही बाटो हुने छ कि क्या हो” भनी निरीक्षण गर्नुभएको बेलामा त्यो ध्यान नै सही बाटो रहेछ भन्ने कुरा ज्ञानमा प्रकट रूपले देखापर्न आयो । त्यसरी देखापर्न आए अनुसार यो सही बाटोमा नै पछिलाग्नको निमित्त मनले दृढ निश्चय गर्नुभो ।

यसरी निर्णय गरिसकेता पनि वर्तमान अवस्थाको शरीर अति क्लान्त भई दुब्लाइराखेको हुँदा यो परिस्थितिले फेरी उद्योग र अभ्यास गर्न सकिन्न; शारीरिक बलशक्ति फेरि हुने गरिकन आहार सेवन गरेमा मात्र ठिक हुनेछ भनी मनमा आई भिक्षाटन गरेर आहार सेवन गर्नुभो । त्यसरी फेरी आहार सेवन गर्नासाथ नै सँगै बसेर सेवा गरिहने पाँचजना ऋषिहरू “पुग्यो अब; श्रमण गौतमले ध्यान धर्म उद्योग र अभ्यास गर्दागर्दै चीत परी आहार समेत थुप्रै थुप्रै सेवन गर्न थालिसके । आशा गर्नुपर्ने ठाउँ रहेन” भनी सम्झी मन विगारेर बोधिसत्वलाई छाडी अर्को ठाउँतिर निस्कहाले । बोधिसत्वले पनि आहार सेवन गरी फेरि बलशक्ति उब्जेर आएपछि बालक कालमा बसेर आइसकेको आनापान प्रथमध्यानलाई पृष्ठभूमि बनाई एकलैले प्रयत्न पूर्वक उद्योग र अभ्यास गर्नुहुँदै वैशाख-पूर्णिमाको अरुणोदयको समयमा नै आफूले प्रतीक्षा गर्दै आउनु भएको अमृतधर्म भेटाई सम्पूर्ण धर्महरूलाई सम्यक् रूपले गुरु आचार्य बिना नै जानिलिनुहुने सही बुद्ध सम्यक्सम्बुद्ध हुनु भयो ।

त्यसरी बुद्ध भइसक्नु भए पछि बुद्ध हुनु भएको ठाउँमा नै एक महिना भन्दा बढी बिताइ सकेर उपदेश दिनको निमित्त विचार गर्नु भएको बेलामा बोधिसत्व अवस्थामा सर्वप्रथम उपसंक्रमण गरेर आइसकेका आलार र उदक ऋषिहरू परलोक भएर गइसकेका हुनाले आफूलाई सेवा गरेर गइसकेका धेरै उपकार भएका पाँचजना ऋषिहरू (पञ्चवर्गीय) हरूलाई उपदेश दिनुहुन मनमा उब्जाउनु भयो । ती पाँचजना कहाँ बसोबास गरिरहेका छन् त

भनी निरीक्षण गर्नुहुँदा वाराणसी ऋषिपतन मृगदावनमा बसोबास गरिरहेका कुरा थाहा पाई तिनीहरूलाई पहिलो उपदेश दिनुहुन १८ योजन टाढिएको तिनीहरूको ठाउँमा भगवान् बुद्धले द्रुतगतिले यात्रा अगाडि सार्नुभयो ।

गलत बाटो

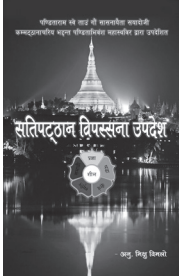
द्वे' मे भिक्खवे ! अन्ता पब्बजितेन न सेवितब्बा ।

यसरी उपदेश दिनु भएको तथागतको शब्द कोण्डञ्जहरूको ठाउँ जति मात्र नभई ऋषिपतन मृगदावन जम्मै र माथि गएर भवाग्र, तल पुगेर अवीचिसम्म पुगी दशसहस्र चक्रवाल लोकधातुलाई समेत धाकेर गएको थियो । त्यसरी धाकेर जाँदा मात्रै १८ कोटी ब्रह्माहरू पनि पहिलो उपदेश सुन्नको लागि ऋषिपतन मृगदावनमा जम्मा हुनआए ।

माथि बताइ आए अनुसार उपदेश दिनुहुने तथागतको शब्द ठोसपूर्ण र स्पष्ट थियो । एक एक शब्द जम्मै छुटेर प्रष्ट प्रष्ट रूपमा निस्केको हुनाले श्रोतागणहरूलाई थाहा पाउन सजिलो थियो । थाहा पाउन सजिलो मात्रै थिएन; शब्द अति नै मज्जालाग्ने भएकोले पनि सुन्न रमाइलो लाग्थ्यो अनि फेरि शब्द गुलुलुल्ल गुडेको हुँदा चटक्क चटक्क परेको थियो तितर बितर भएको जस्तो थिएन; त्यति मात्र होइन; शब्द गम्भीर थियो; गम्भीर भएकोले गुञ्जायमान थियो । यसरी विभिन्न प्रकारको राम्रो शब्दको लक्षणले पूर्ण भएकोले सुन्न पाएकाहरूको निमित्त कानभित्र मिठो र शीतल भएर घुसेको थियो होला तेलले समाएको कपास जस्तै भन्ने उपमालाई प्रत्यक्ष अनुभव गरी मनमा फूल फूलाउन सके होलान् । अर्थ अभिप्राय बुझ्न नसकिएता पनि शब्द मात्रै सुन्न पाएकोमा पनि प्रसन्न हुने श्रद्धा र सन्तोष मान्ने प्रीति उफ्रि उफ्रि आउन योग्य थियो । यस्तो प्रकारले विशिष्ट राम्रो शब्दाधिकारी एकजना व्यक्तिबाट गम्भीर उपदेश सुन्न पाइराखेकाहरूको निमित्त कहाँ मात्र परिपूर्ण रूपले सुपरिणाम अनुभव नगरिकन रहन सकलान् र ?

भगवान् बुद्धले आफ्नो पहिलो उपदेश हीनधर्म द्वय वा अन्तधर्म द्वय अथवा अतिधर्म द्वयलाई उच्चारण देखाउनुद्वारा कुरा शुरु गर्नु भएको थियो । गृहवन्धनहरूलाई छिनाली श्रमणत्वमा पुगेका सबैले यो अतिधर्म द्वयलाई सेवन गर्न योग्य छैन; हुन्न । त्यो अति भएका बाटो दुइवटालाई पछ्याएर हिंडिरह्यो भने आफूहरूले खोजी चाहना गरिराखेको अमृतधर्म भेटाउन सकिन्न भनी उपदेश दिनु नै मूल लक्ष्य रहेको थियो ।

नेपाली अनुवादक : ज्योति शाक्य, का.बु.

सयादो ऊ. पण्डिताभिवंशद्वारा उपदेशित सत्तिपट्ठान विपश्यना ध्यान भावना निर्देशन

पण्डितारामा विपश्यना ध्यान केन्द्र
म्यानमार, येगून

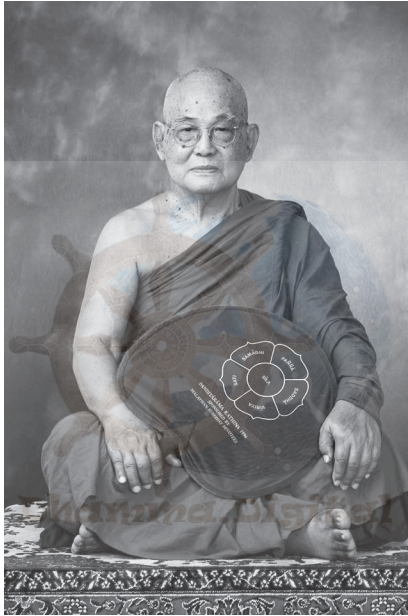
दान प्रदान गरेता पनि शील पूर्ण हुँदैन

दान धर्म सम्पादन त भइरहेको छ तरै पनि दानधर्म सम्पादन गर्नेहरु पनि आफ्नो हितको मात्र ख्याल गरी दान धर्म सम्पादन गर्ने अधिक मात्रमा पाइन्छन् । प्रसिद्धिको कामना र चाहना पनि यसै भित्र समावेश पाइन्छ । नदिइनहुने भएकाले मात्र दान गर्नेहरु पनि छन् । शुद्धरूपमा दान प्रदान गर्नेहरु त्यत्ति पाईदैन । श्रद्धाधर्म छैन, सम्यक रूपमा श्रद्धाधर्म विउँफिनसकेकाले, जागृत नभएकाले दान कृशलधर्म सम्पादन गरेतापनि साँचैको शुद्ध दानधर्म हुँन जाँदैन ।

दान प्रदान गर्ने बेलामा पनि दान ग्रहण गरीलिने व्यक्तिहरुको हितफलको आकांक्षा गरी साँचैको मैत्रीचित्त नभएकाले चित्त नबुभने आरम्भण संग भेट भएमा पनि चित्त नबुभने द्वेष उत्पन्न हुन सजिलो छ । स्वार्थी व्यक्तिहरुका दान अधिक भइरहेकाले, आफुलाई अलि असर भएतापनि सहन गरी क्षमा दिन सक्ने चित्त कम भएकाले तुरुन्तै प्रतिक्रिया दिइहाल्छ । क्रुर, चण्ड स्वभाव पनि उत्पन्न हुन सजिलो छ । दानधर्म सम्पादन गर्ने समय प्रत्यवेक्षण गर्ने पृष्ठभूमि सहित मैत्री करुणा राख्ने बानी नभएका कारणले गर्दा अरुलाई दुःख हुने, हानी नोक्सानी पुग्ने आदि इत्यादि अलग्ग हुनुपर्ने विषय, विधि व्यवहार, अलग्गउनु पर्ने बानीहरु ती व्यक्तिहरुसंग कम मात्र पाइन्छन् । एक तर्फबाट दानधर्म सम्पादन त गरिरह्यो तर अर्को तर्फबाट पञ्चशील पूर्ण भइरहेको पाईदैन । त्यसरी दुश्चारित्रिक कार्य सम्पादन पनि भइरहेको नै भयो ।

दुश्चारित्र धर्म हुनु पनि चित्तको प्रतिरोधात्मक

शक्ति नभएकोले नभएकोले हो ।

नै भन्नुप्यो । विचार, चिन्तना अनि फेरी अरुप्रति मैत्री करुणा राख्न नजानिएकोले नै दुश्चारित्रात्मक कार्यहरु गरिरहेका हुन । त्यसले गर्दा शीलधर्म विप्रिरहन्छ । त्यस्तो अवस्थामा पुगिरहेका मानिसहरुले अहिले जस्तो मनोबुद्धि विकसित गरी प्रज्ञाज्ञान बुद्धि गरीदिन सक्ने उच्चस्तरको अधिक फाइदा प्राप्त गरिदिने सत्तिपट्ठान धर्म श्रवण गर्ने अवसर सम्म पनि प्राप्त हुँदैन । त्यसैले सत्तिपट्ठान भावना धर्म भनेको के हो भनेर पनि बुभदैन । श्रवण गर्न पाएतापनि श्रद्धाधर्म विउँफिएर आउँदैन, जागृत हुँदैन । त्यत्तिकै समय खेर गई एक जन्म बिताएर गएका परम्परागत बुद्ध अनुयायीहरु पनि धेरै मात्रामा पाइन्छन् । श्रद्धाधर्म निदाइरहेका कारण अचेतन अवस्थामा पुगिरहेका कारणले गर्दा ती मानिसहरु

दुश्चारित्र धर्मबाट अलग्ग हुनुमा प्रमादी, बेहोशी भइरहेका हुन्छन् । अकुशल दुश्चारित्रहरुले मात्र समय बिताइरहेकाहरु अधिक मात्रामा पाइन्छन् ।

पहिल्यै विद्यमान हुनुपर्ने दुई मानसिक बल

सत्तिपट्ठान बारेमा नै किन नहोस, समाधि भावना पञ्चा भावनाहरु अभ्यास गरेमा, यसै जन्ममा नै कमसेकम मार्गफल एउटा भएपनि प्राप्त गर्न सक्छ भन्ने धर्म विषयमा नै किन नहोस, श्रवण गर्न पाए भने श्रद्धाधर्म विउँफिएर आउँछ । विउँफिएर जागृत भएसरी प्रत्यक्ष रूपमा अभ्यास नगरीकन त्यत्तिकै खेर फालिरह्यो भने समय बिट्टैजाँदा विउँफिसकेको श्रद्धाधर्म सुकेर, बिलाएर जान सक्छ । त्यस

कारण उपदेश श्रवण अनुरूप, धर्म छलफल गरे अनुरूप, किताव अध्ययन गरे अनुरूप विउँभिसकेको विउँभिरहेको श्रद्धालाई अहिले कै जस्तो कार्यले जागृत गरिदिनुपर्छ । जागृत गर्न सक्नेगरी यो सत्तिपट्टान भावनाको फाइदाहरुलाई जानीबुझि त्यही फाइदाहरुलाई प्राप्त गर्न चाहने छन्द, इच्छा, आकांक्षा पनि हुनुपर्छ ।

सर्वप्रथम सत्तिपट्टानका फलहरुलाई जानीबुझि दृढ विश्वास गर्नुपर्छ । अनि त्यस पछि चित्त शुद्धतादेखि शुरुगरी सत्तिपट्टानका फलहरु प्राप्त गर्न चाहने छन्द, इच्छा पनि हुनुपर्छ । संक्षिप्त रुपमा भन्ने हो भने यसै जन्ममा एक न एक मार्गफल प्राप्त गरीलाई जीवन बीमा (ग्यारेण्टी) गर्ने इच्छा, छन्द तीब्ररुपमा हुनुपर्दछ । यो विषय भावना क्षेत्रमा प्रवेश गर्न अवाधै पूर्ण हुनुपर्ने एउटा मानसिक बल हो । यो अत्ति नै आवश्यक विषय हो । विश्वास भएन भने केहि पनि गर्न सक्ने हुँदैन । विश्वास त छ तर प्रतिफल प्राप्त गर्न चाहने छन्द भएन भने केहि पनि कार्य गर्न सकिदैन । विश्वास पनि गर्नुपर्छ र फाइदा प्राप्त गर्न चाहने छन्द पनि उत्तिकै हुनुपर्दछ ।

छन्द (इच्छा) भएमा मात्र प्रयास गर्छ

छन्द(इच्छा) भयो भने ढिलो या चाँडो रुपमा कार्य गर्दै जान्छ । प्रयास उद्योग गर्दै जान्छ । प्रथमतः प्रयास उद्योग गर्नु पर्नेत ध्यान केन्द्रमा पुग्न चाजोबाजो मिलाउनु हो । केन्द्रमा पुग्नको लागि सम्पर्क राख्ने कार्य पनि प्रयास उद्योगमा नै पर्छ । पछि केन्द्र पुग्छ । पुग्यो भने सत्तिपट्टान ध्यान भावना अभ्यास विधि पनि सोध्नु पर्नो । फेरी श्रद्धा बृद्धि भएर आयो भने प्राप्त गर्नचाहेको छन्दलाई पनि पुनः तीब्र बनाउनुपर्छ । पछि भावना विधि पूर्ण रुपमा श्रवण गरिसकेपछि पेट फुलेको सुकेको देखि शुरु गरी शरीरमा स्पष्टरुपले उत्पन्न भएर आएको आरम्मणलाई हरेक उत्पत्तिमा शुरु देखि अन्त नभए सम्म अटूट रुपमा स्वभाव धर्महरुलाई जान्नबुझ्नको लागि भाविता चित्त पूर्णरुपले आरम्मणमा पुग्न उद्योग गर्ने स्वभाव बृद्धि भएर आउँछ । वीर्य जागृत गर्ने स्वभाव बृद्धि भएर आउँछ । पेट फुल्ने अवस्थामा फुलेको आरम्मणलाई जान्ने चित्त, पुग्न उद्योगगर्ने स्वभाव, भाविता गरिरहेको चित्त भाविता युक्त आरम्मणमा पुनः प्रेरित गर्ने स्वभाव हुन्छ । सुक्ने अवस्थामा पनि सुकिरहेको भाविता गरिरहेको चित्त आरम्मणमा पुग्नको लागि शुरुमा जागृत गर्ने (प्रारम्भिक) वीर्य हुनुपर्दछ । त्यस पछि एकतह बृद्धि गरेर पनि प्रयास गर्नुपर्छ । कमिक रुपमा

बृद्धि गर्दै प्रयास गर्दै जानुपर्छ । वीर्य अटूट रुपमा बृद्धि भइरहनुपर्छ । यी शक्तिहरु एक सेकेण्डै पनि फरक र नछुत्याइकन अटूट रुपमा बृद्धि गर्दै लान निरन्तर प्रयासरत भइरहनुपर्छ ।

जति जति स्वतन्त्र, त्यति त्यति शान्त

भावना अभ्यास गर्नु भनेको आफूलाई फाइदा गर्ने धर्महरु, आफ्नो जीवनलाई माथि उकासिदिने धर्महरु, आफूसित भइनसकेकोले त्यसलाई बनाउनको लागि धसिरहेका भासिरहेका जस्ता धर्महरुलाई उधारेर, निकालेर देखाउनु हो । मानसिक बलशक्ति बनाईराख्नु हो । बलशक्तिहरु निकाल्नु पर्दछ । अटूट रुपले आरम्मणमा भावितामय चित्त पुर्‍याउनको लागि प्रयास गर्ने वीर्य भइराखेकोले भाविता गरिरहेको चित्त आरम्मणमा पुग्यो भने वीर्यले रक्षा गरिराखेको कारण सुरक्षित भइरहन्छ । क्लेश स्वीकार नगरी फाल्ने स्वभाव पनि हुन्छ । वीर्यले रक्षा गरी, विचार तथा स्याहार गरिदिएकाले क्लेश स्वीकार नगरी पन्छाउन सकेको अवस्थामा क्लेश बन्धनबाट मुक्त भएर जान्छ । सुरक्षित भयो भने मुक्त नै हुन्छ, (स्वतन्त्र नै हुन्छ) मुक्त भयो भने क्षणिक भएतापनि शान्ति प्राप्त हुन्छ । रक्षा बलियो भयो भने त सुरक्षित भएकोले विघ्नबाधाबाट मुक्त भइ अलग भइरहन्छ ।

यस्तो अवस्थामा पुगिरहेको व्यक्तिमा पछि वीर्यबल पूर्ण भएर आउँदा रमाइलो, आनन्दित हुनुको आधार, जग भएर जान्छ । निरन्तर अटूट रुपमा प्रयास गर्ने किसिमले रक्षा गन्यो भने त सुरक्षित पनि भई नै रहन्छ । जति जति सुरक्षित हुँदै जान्छ त्यति त्यति नै क्लेशको राप पनि शान्त र निर्मूल भएर जान्छ । क्षणिक रुपमा शान्त भएर जानु भनेको पनि कम हैन । यस्तो बल बृद्धि गर्नुपर्छ । यस्ता बलशक्तिहरु आफ्नो चित्तक्रममा बृद्धि गराउनुका खातिर प्रयास गराइरहेको हुँ । अनि फेरी ताकिरहने बल पनि हुनुपर्दछ । वीर्य भनेको भाविता गर्नुपर्ने आरम्मणमा चित्त पुग्न जान घचेत्ने, प्रोत्साहित गर्ने स्वभाव हो भन्ने कुरा त स्पष्ट नै भयो ।

ताक्ने बलशक्ति

त्यसरी प्रोत्साहित गर्ने वीर्यको कहिलेकाँहि छन्द हतारिने हुनाले आरम्मणलाई नाघेर चिप्पिएर जान सक्छ । कहिले त फेरी छन्द कमजोर भएर जाने अवस्थामा वीर्यबल पनि कम भइरह्यो भने आरम्मण सम्म पनि पुग्न जान

नसक्ने हुन्छ । बढि भएको कारण पनि चिप्तिएर जान सक्छ । नाधिएर जान सक्छ । नपुग कम भएको कारणले नपुगन सक्छ । त्यसैले बढि वा घति घतबढ नहोस भन्नाको लागि एकतर्फ बाट ताकिरहनु पर्छ । ताक्नु भनेको विचार गर्नु समान नै हो । विचार गर्नु भनेको त्यत्तिकै विचार गरिरहने भनेको होइन । ताक्ने भनेको पनि लक्षित गर्नु, निशाना लगाउनु भन्ने अभिप्राय हो । ध्यानकै स्वभाव जस्तो हुनुपर्छ । त्यसैले ध्यानको स्वभाव बृद्धि गराउन चाहेकोले दृढ र गहिरो संग ताक्नु, लक्षित गर्नु, निशाना लगाउनु भनेको हो । यो शक्ति पनि अत्यावश्यक विषय हो ।

उत्पत्तित नयाँ नयाँ ताजा ताजा आरम्भणमा चित्तले जहिले पनि ताकिरह्यो भने यो चित्त अन्य आरम्भणहरूमा जाँदैन । कामगुण आरम्भणमा चित्त जाँदैन । कामगुण आरम्भणहरूलाई प्राप्त गर्न चाहेको इच्छा, छन्द हुँदैन । विचार गर्ने स्वभाव पनि हुँदैन । सिधा रुपमा भन्ने हो भने राम्रो चिज हेर्ने इच्छा हुने, राम्रो शब्दहरू सुन्ने इच्छा हुने, सुघन मन लाग्ने, खाने इच्छा जाग्ने, छुने इच्छा हुने जस्ता कामगुणहरूसंग सम्बन्धित विचारहरू हुँदैन । यसलाई काम वितर्कहरू शान्त भइरहेको अवस्था भनिन्छ । ताक्ने विर्तकले जहिले पनि ताकिरहने रुपमा चित्तलाई रक्षा गरीराखेकोले काम विर्तकबाट सुरक्षित भएर आयो । काम वितर्क मात्र होइन, असन्तुष्टताको कारणले अरुलाई हानी नोक्सानी पुऱ्याउन चाहने व्यापाद वितर्क पनि हुँदैन । यो मान्छे अहिले सम्म मरिनसकेका । यो अलिच्छना मान्छे अहिले सम्म मरिनसकेका । मरेपनि हुन्थ्यो आदि इत्यादि रुपका अशुभ विचारहरू पनि हुँदैन । फेरी विहिंसा वितर्क भन्ने अरुलाई दुःख दिन चाहने अशुभ अकुशल विचारहरू पनि हुँदैन । कामगुण आरम्भणलाई विचार गरी रहने काम वितर्क पनि हुँदैन । अरुहरू मरिजाओस भन्ने इच्छा हुने व्यापाद वितर्क पनि हुँदैन । अरुलाई दुःख पुऱ्याउन चाहने विहिंसा वितर्क पनि हुँदैन । सम्यक वितर्कहरू मात्र सिमित रहन्छन् । सम्यक संकल्पहरू मात्र रहिरहन्छन् । यो अवस्था भनेको रक्षा गरेको कारण मिथ्या वितर्कहरू बाट सुरक्षित भइरहेको नै हो । मिथ्या वितर्कको बन्धनबाट मुक्त भइरहेको हो । बन्धनबाट मुक्त भयो भने आनन्द प्राप्त हुने नै भयो ।

भावना अध्यास गर्नु भनेको

भैनसकेकालाई बृद्धि गरीदिने, दबिरहेकालाई उधारी देखाइराखेको हो । अधर्मलाई प्रस्फुटन गरिरहेको हैन सधर्मलाई नै प्रस्फुटन गरिराखेको हो । मानिसहरूको स्तर

उच्च होस भनी उच्च स्तरमा पुऱ्याइ दिने धर्महरू प्रस्फुटन गरिराखेको हो । ताक्ने स्वभाव पनि एकतर्फ भैसकेको कारणले वीर्य समानुपातिक रुपमा प्रस्फुटन गर्ने स्वभाव भएको भयो । वीर्य बढि र अति, घतबढ भनेको पनि छैन । समान रुपमा विद्यमान रहन्छ । भाविता गर्नुपर्ने आरम्भणमा ठिक्क सिधा रुपमा उचित रुपमा छोएकै जस्तो हुन्छ । रगडिएको जस्तै हुन्छ । यहाँ विचारको स्वभाव पनि समावेश पाइन्छ । विचार भनेको आरम्भणलाई रगड्ने स्वभाव हो । जसबाट अटूट रुपमा भाविता गर्न सकिन्छ । अनि त स्मृति पनि बृद्धि भएर आउँछ ।

क्रमशः ...

नेपाली अनुवादक : विमलो स्थविर

कुनै पाप नगर्नु, पुण्य संचय गर्नु र
आफ्नो चित्तलाई शुद्ध गर्नु,
यही बुद्धहरूको शिक्षा हो ।

- धम्मपद १८३

नेपाल सम्वत् १९३८ को शुभ - उपलक्ष्यमा नियात्राको नयाँ भ्रमण गन्तव्य

नियात्रा- रसिया (मस्को-सेन्टपिटरबर्ग) भ्रमण/
नियात्रा- वाकु (अजरबैजान) - दुवई भ्रमण

मिति: ३०७५ - असोज/कार्तिक

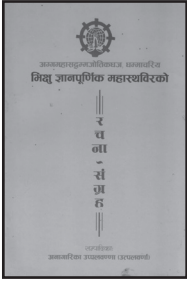
नाम दर्ता शुरू: ३०७४ फाल्गुण १ गते देखि

सम्पर्क:

नियात्रा सहकारी

०१-३३३००८८/५८५१०३५५३५

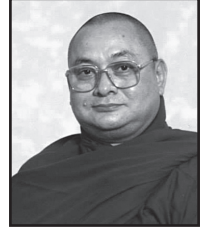
नियात्रा सहकारी परिवार
नियात्रा टूर क्लब परिवार
नियात्रा परित्राण गुठी परिवार
टेबहाल-२२, काठमाडौं ।

बुद्ध-धर्म र शान्ति स्तूप

डा. भिक्षु ज्ञानपूर्णाक महास्थविर

अगममहापण्डित, अगममहासद्धम्मजोतिकधज, धम्माचरिय

बौद्ध वाङ्मयमा उल्लेख भएअनुरूप परमशान्ति लाभको निमित्त भगवान् गौतम तथागतले दीपकर सम्यक्सम्बुद्धसम्मूख बुद्धत्वको निमित्त प्रणिधान गर्नुभएको थियो । उहाँबाट नियत भविष्यद्व्याकरण पछि बोधिसत्त्वको रूपमा रही चार असंख्य र एकलाख कल्प बिताई दानादि ३०-प्रकारका पारमिता, उपपारमिता र परमार्थ पारमिता गुणधर्महरू सम्पूर्णतः पूर्ण गर्नु भएको थियो र आज भन्दा छब्बीससय वर्ष अघि लुम्बिनी नामक शालोद्यानमा शालवृक्ष मुनि महामाया देवीको कोखबाट जन्मनु भएको थियो । २९ वर्षसम्म कपिलवस्तुमा राजकुमार सिद्धार्थ गौतमको रूपमा सुखसयलको जीवन बिताउनु भयो । त्यही उमेरमा सांसारिक अशान्तमय परिस्थितिलाई महसूस गरी गृहत्याग गरेर ६ वर्षको अवधिभित्र युगप्रचलित अनेकौं धर्म, सिद्धान्त, वाद, आचरणहरूको कठीन चर्यामा संलग्न भई केही ठोस सार उपलब्ध नभएपछि ती सम्पूर्ण मिथ्याधारणा र मान्यताहरूलाई तिलाञ्जली दिई त्यागी मध्यम प्रतिपदाको अनुशरणद्वारा सर्वज्ञताज्ञान सहित अरहत्तदान हासिल गरी सम्यक्सम्बुद्धत्व लाभ गर्नुभयो । अनि विश्वभरमा बुद्ध कहलाउनु भयो । वहाँ आज सबैको लागि शान्ति-नायक भगवान् बुद्ध हुनुहुन्छ । विश्वभर सही शान्ति-सन्देश फैलाउने वहाँ नै हुनुहुन्छ ।

जब जब शान्तिको नारा यो धरतीमा बुलन्द हुन्छ, तब तब भगवान् बुद्धको सम्भना बिना त्यो नारा अधूरो र अपूरो रहेको हुन्छ । भगवान् बुद्धले बुद्धत्व प्राप्त पछि जे जति पनि धर्मको नाममा उपदेश दिनु भएका थिए, ती सारा उपदेश शान्तिको शीतल हावाले ठपठपाई रमणीय छायाले रमाउनु लगाई परम आनन्दको अनुभूति दिलाउने खालका थिए र छन् पनि । ज-जसले यस तथ्यलाई जाने बुझे र साक्षात्कार गरे ती सबैले अमृत शान्तिरस रसास्वादन गर्न पाएकोले हर्षविभोर भई गद्गद् भएर मानसिक धरातलमा मात्र त्यसलाई लुकाई छिपाई राखनसकी उद्गारको रूपमा पोखाइराखेका बुद्ध, बुद्धश्रावक-श्राविकाहरूको उदान वाक्यहरूलाई नै यसको नमुनाको रूपमा लिन सकिन्छ । तसर्थ भगवान् बुद्ध प्रदत्त शान्ति एकक्षणको केही समयको मात्र शान्ति नभई सर्वकालिन सदा सर्वदा यथावत् कायम रहिरहने शान्ति हो ।

आजको विश्वमा फैलिरहेको आवाजको शान्ति खालि

सतहमा रहेको शान्ति हो; नारामा सीमित रहेको शान्ति हो; केही क्षण वा समयको शान्ति मात्र हो; टेबुल कन्फ्रेन्सको शान्ति हो । अन्तर हृदयसम्म छुनसक्ने, अनन्त गहिराइमा पुग्नसक्ने, शुद्ध-स्वच्छ, निर्मलताले प्रभावित परम शान्त परम पवित्र परमोत्तम अवस्थाको शान्ति होइन । किनभने जबसम्म यो धरतीमा प्रतिस्पर्धात्मक भावनालाई अगाडि सारी होडबाजी चलिरहन्छ, एक अर्का माथि ऊँच नीच भावनाले अभिप्रेरित भई थिचो मिचो गर्ने प्रवृत्ति हावी रहेको हुन्छ; भ्रातृत्व, सद्भावना, सहिष्णुता, सहानुभूति, मैत्री, करुणा, दया माया आदि सद्गुणहरूको अभाव भइरहन्छ, तबसम्म कुनै पनि व्यक्ति, समाज, राष्ट्र प्रेमपूर्ण सह-अस्तित्वलाई जोगाएर बाँच्न सकिने हुँदैन र वास्तविक शान्तिको सृजना पनि हुनसक्तैन । नाराबाजीको शान्ति मात्र त्यो अवस्थामा रहिरहने हुन्छ । एक हातले धारिलो तलवार चम्काई अर्को हातले शान्तिको चाहना, शान्तिको कामना, शान्तिको प्रार्थना गर्नु कहाँको त्यो सही अर्थमा शान्ति हुन सक्ला र ! तसर्थ बुद्धको शान्ति र बाहिरको शान्तिमा आकाश र पातालको अन्तरजस्तै अन्तर रहिरहेको छ ।

बुद्धको शान्ति अशान्तिको सम्पूर्ण मूल जरोलाई उखेलेर फालिकन पाउनुपर्ने शान्ति हो । राग, द्वेष, मोह, अहंकार, ममंकार, मान, अभिमान, दाह, ईर्ष्या, क्रोध, जलन आदि अपवित्र विकार ग्रष्ट अवस्थाबाट सदाको निमित्त मुक्ति पाइसकेको शान्ति बुद्धप्रदत्त शान्ति हो । त्यसैले त्यो शान्ति परम पवित्र, परम परिशुद्ध, परम श्रेष्ठ शान्ति हो । त्यस अवस्थामा पुग्न कस्तो हुनुपर्छ, कसरी त्यो त्यस अवस्थामा पुग्न सकिन्छ आदि इत्यादि कुरा गहनतम स्थितिमा रहेर सोच्नुपर्ने बुझ्नुपर्ने थाहा पाउनुपर्ने स्वानुभूतिमा उतार्नुपर्ने साक्षात्कार गर्नुपर्ने कुरा हो । त्यस अवस्थामा बुद्ध स्वयं पुग्न भइसकेको थियो र वहाँका शिष्य श्रावकहरूले पनि त्यसलाई त्यसरी नै अनुभूतिमा उतारिसकेको हुनाले वहाँहरूको उद्गार “अहो सुखं ! अहो सुखं !! भन्ने उदान कोरा नारामा सीमित नरही वास्तविकतामा परिणत भइसकेका उद्गार र उदानहरू थिए । यसरी उद्गार व्यक्त गर्ने क्षमताका अधिकारी विशुद्ध व्यक्तित्वधारी व्यक्तिहरूलाई भगवान् बुद्धले सत्कार योग्य पूजनीय व्यक्तित्वको रूपमा लिएर ती व्यक्तिहरूको जीवन

अन्त पछि उनीहरूको शरीरावशेष अस्तिहरूलाई निधान गरेर स्तूप बनाउने आदेश स्वयं बुद्धले आफ्ना शिष्यहरूलाई ठाउँ ठाउँमा दिइराखेका उदाहरणहरू प्रशस्त देखापर्दछन् । त्यस मध्ये दुइ चारवटा उदाहरणहरू प्रस्तुत गर्नु सान्दर्भिक ठान्दछु ।

बुद्ध-धर्ममा सम्यक्सम्बुद्ध तथागतको पहिलो उपदेश सुन्ने सुअवसर प्राप्त पंचभद्रवर्गीयहरूको स्थान महत्त्वपूर्ण छ । त्यस मध्येमा पनि सर्वप्रथम धर्म-अवबोध गर्नुहुने ज्ञानकौण्डिन्य सर्वोपरी देखिन्छ । बुद्धको सारगर्भित पहिलो उपदेश “धर्मचक्र प्रवर्तन सूत्र” र त्यसपछि पाँचौं दिनमा दिनुभएको “अनात्मलक्षण सूत्र” उपदेश सुनिसकेर परम शान्त अवस्था अरहतत्वमा पुगिसक्नु भए पछि, वहाँ ज्ञानकौण्डिन्य प्रपञ्चरहित भएर एकलै बाह्रवर्षसम्म छद्मत्त वनमा मन्दाकिनी पुष्करणीको तीरमा आठ हजार हात्तीहरूको सेवा ग्रहण गरी एकान्तवासमा रहनुभएको थियो । आफूले पाएको शान्तिरस निरन्तर रूपमा सेवनगरी बाह्रवर्ष बितिसक्दा आफ्नो आयुसंस्कारको विषयमा विचार गर्नुभयो । वहाँले आफ्नो जीवनको अन्त आइपुगेको थाहा पाउनुभो । त्यही ठाउँमा परिनिर्वाण हुने निश्चय पनि गर्नुभयो । तर परिनिर्वाण पूर्व बुद्धबाट अनुमति प्राप्तार्थ वहाँ अन्तिम बुद्ध-दर्शन गर्न राजगृह वेणुवनाराममा पुग्नुभो । त्यहाँ विशाल संघसभाको बीचमा आफ्नो नाउँ सुनाउँदै भगवान् बुद्धको चरण कमलमा ढोग्नुभो । “भन्ते ! त्यो मेरो पहिलो दर्शन थियो, अब यो मेरो अन्तिम दर्शन हो” भन्दै दशबल शास्ताको चरणकमलमा शिरले ढोगी प्रदक्षिणागरी कौण्डिन्य स्थविर बाहिर निस्कनुभयो । धेरै मानिसहरू रोइरहेको देखेर दैलोमा उभी ती जनसमूहलाई “शोक नगर्नुहोस् ! विलाप नगर्नुहोस् । चाहे बुद्ध होस्, चाहे बुद्ध-श्रावक होस्, उत्पन्न भएका संस्कारहरू सबै भेदभिन्न हुन् भनी भन्न सकिँदैन, सबै संस्कारहरू अनित्य नै हुन् भनी सम्झाउनुहुँदै सबैले हेर्दाहेर्दै आकाश मार्गद्वारा मन्दाकिनी पुष्करणीको तीरमा फर्कनुभयो । शीतल पुष्करणीमा नुहाई, अन्तरवासक र उत्तरासंग पहिरी पर्णकुटीमा गई त्यहाँको शयनासनहरू यथास्थानमा राम्ररी राखी, रातको तेश्रो प्रहरसम्म फल समापत्ति ध्यानमै तल्लीन हुनुभयो । विहानको भोर हुँदाहुँदै वहाँ परिनिर्वाण हुनुभयो । पाँचसय भिक्षुहरू पनि आकाशमार्गद्वारा त्यहाँ आइपुगे । रातभरी वहाँहरूले सज्ज्मायन (स्वाध्यायन) गरे । अनुरुद्ध महास्थविरले उपस्थित देवगणहरूलाई धर्मोपदेश सुनाउनुभयो । धेरै देवताहरूले धर्मावबोध पनि गरे । अनि अर्को दिनको अरुणोदयको समयमा चिता निर्भाई, सुमनमकुलवर्ण जस्तो अस्थिधातु पानीको छान्नी भरी राखी, वेणुवनाराममा फर्की, भगवान् कोठाबाट बाहिर निस्कनु भएको बेलामा अस्थिधातु भएको पानीको छान्नी वहाँको हातमा दिनु भयो । भगवान्ले त्यसलाई लिनुभई पृथ्वीतिर हातपसार्दा पृथ्वीबाट बुब्जुलाकारको स्तूप निस्क्यो र सोही स्तूप मै वहाँले अस्थिधातु निधान गर्नुभयो । अर्थकथाचार्य बुद्धघोष महास्थविरले उल्लेख

गर्नु भएको छ कि सो स्तूप वहाँको पालासम्म मौजूद नै थियो ।

त्यस्तै सारिपुत्र महास्थविर महामौद्गल्यायन महास्थविरहरूका परिनिर्वाण प्राप्त अवस्थाका घटनाहरू यत्तिका मार्मिक एवं मर्मस्पर्शी थिए कि व्यक्त गरेर साध्य छैनन् । ती महास्थविरहरूका अस्थिधातुहरू हातमा लिई बुद्धद्वारा व्यक्त निम्न कथनहरू र अस्थिधातु निधानको लागि दिनु भएको आदेशहरू छोटकरीमा यहाँ उल्लेखनीय ठान्दछु ।

संयुक्तनिकाय अट्कथा अनुसार सारिपुत्र महास्थविर कार्तिक पूर्णिमाको दिन परिनिर्वाण हुनुभयो भने ठीक दुइ हप्ता पछि कृष्णपक्षको उपोसथको दिनमा महामौद्गल्यायन स्थविर परिनिर्वाण भएको कुरा उल्लेख भएको छ ।

आनन्द र चन्द्र स्थविरले सारिपुत्र स्थविर परिनिर्वाण भएको र वहाँको पात्र चीवर मात्र होइन वहाँका अस्थिधातुहरू भएको पानी छान्ने कपडा समेत देखाए पछि भगवान् बुद्धले हात पसारी अस्थिधातुहरू भएको कपडा हातमा राखी भिक्षुहरूलाई यस्तो भन्नुभयो-

“भिक्षुहो ! जो त्यो भिक्षुले अधिल्लो दिनमा अनेक शय ऋद्धि-प्रातिहार्यहरू देखाई परिनिर्वाण हुने अनुमति लिए; त्यसैको यो शंखवर्ण अवशेष धातुहरू हुन् ।

भिक्षुहो ! यो भिक्षु शतसहस्राधिक असंख्य कल्पहरूसम्म पारमी पूरा गरेका थिए । भिक्षुहो ! यो भिक्षुले मैले प्रवर्तित धर्मचक्रक अनुप्रवर्तन गर्नसक्ये ! भिक्षुहो ! यो भिक्षु बुद्ध-शासनमा दोश्रो स्थान पाएका भिक्षु हुन् । भिक्षुहो ! यो भिक्षु, भिक्षु सम्मेलन पूरा गर्ने भिक्षु हुन् । भिक्षुहो ! यो भिक्षु दशसहस्र चक्रवाडमा प्रज्ञामा म बाहेक असदृश हुने भिक्षु हुन् । भिक्षुहो ! यो भिक्षु महाप्रज्ञावान्, पृथुप्रज्ञावान्, हासप्रज्ञावान्, जवनप्रज्ञावान्, तीक्ष्णप्रज्ञावान् र निर्वेधप्रज्ञावान् भिक्षु हुन् । भिक्षुहो ! यो भिक्षु अल्पेच्छु, सन्तुष्ट, एकान्तप्रेमी, असंसर्गी, वीर्यवान्, अति दिने तथा पापनिन्दक भिक्षु हुन् । यो भिक्षु लाभ भएका महान सम्पत्तिहरू त्यागी पाँचशय जन्मसम्म प्रव्रजित भएका भिक्षु हुन् । यो भिक्षु मेरो शासनमा पृथ्वी समान क्षान्ति हुने भिक्षु हुन् । यो भिक्षु सिङ्ग भाँचिएको साँढे समान भिक्षु हुन् । यो भिक्षु चण्डालपुत्रभैँ निहतमानी भिक्षु हुन् । भिक्षुहो ! यो त्यो भिक्षुका धातुहरू हुन् । हेर यो महाप्रज्ञावान् र पापनिन्दक भिक्षुका धातुहरू !!”

यति भन्नुभई वहाँले फेरि यसो भन्नुभयो-

“मनोरम्य कामविषयलाई त्यागी जो पाँचशय जन्मसम्म प्रव्रजित भए सो सुसमाहित इन्द्रिय भएका वीतरागी सारिपुत्र परिनिर्वाण भइसके । अब उनलाई वन्दना गर ।”

“क्षान्तीबलद्वारा पृथ्वीसमान अकम्प्य भएका र चित्तको वशमा नबस्ने र अनुकम्पा राख्ने कारुणिक सारिपुत्र परिनिर्वाण भइसके । अब उनलाई वन्दना गर ।”

“हातमा कपाल लिई निहतमानी भई जसरी चण्डालपुत्र नगरमा जान्छ, त्यस्तै गरी यो सारिपुत्र पनि निहतमानी भई विचरण गर्छन् । अब सो सारिपुत्र परिनिर्वाण भइसके । उनलाई वन्दना गर ।”

“सिङ् भाँचिएको साँढे जसरी कसैलाई बाधा नदिई नगरमा हिँड्छ, त्यस्तै गरी हिँड्ने सारिपुत्र परिनिर्वाण भइसके । अब उनलाई वन्दना गर ।” यसरी पाँचशय गाथाद्वारा भगवान्‌ले स्थविरको गुण वर्णना गर्नुभयो ।

यसपछि भगवान्‌ले सारिपुत्र स्थविरको धातुको चैत्य बनाउन लगाई आनन्द स्थविरलाई राजगृह जाने संकेत दिनुभयो । राजगृह पुगिसकेपछि महामौद्गल्यायन स्थविर पनि परिनिर्वाण हुनु भयो । वहाँका धातुहरूको पनि स्तूप बनाउन लगाउनु भयो ।

त्यस्तै भगवान् बुद्धले बाहिय दारुचिरिको शवलाई पनि दाहसंस्कार गर्न लगाई अवशेष अस्थि निधान गरी स्तूप बनाउन लगाउनु भएको थियो । यस्तै यस्ता अन्य उदाहरणहरू पनि छन्, जुन भगवान् बुद्ध जीवितरहनु भएकै बेलामा निर्माण गराउनु भएका स्तूपहरू थिए । सिद्धार्थ गौतमले गृहत्याग गरी अनोमा नदीको तीरमा आफ्नो खड्गले आफ्नो केश काटी आकाशमा फालेको केश देवराज इन्द्रले लगी त्रयस्त्रिंशत् देवलोकमा चूडामणि चैत्यमा निधान गरेको थियो भन्ने कुरा पनि ग्रन्थमा उल्लेख भएको पाइन्छ ।

भगवान् बुद्ध महापरिनिर्वाण भइसकनु भए पछि वहाँको अस्थिधातु निधानगरी विशेषतः दशवटा स्तूपहरू ठाउँ ठाउँमा निर्माण भएका थिए । जस्तै- वैशालीका लिच्छवीहरूद्वारा वैशालीमा, कपिलवस्तुका शाक्यहरू, अल्पकप्पका बलयहरू, रामग्रामका कोलियहरू, पावा नगरका मल्लहरू, कुशीनगरका मल्लहरू, वेठदीपका ब्राह्मणहरू, राजगृहका मागधिकहरूद्वारा आ-आफ्ना ठाउँहरूमा अस्तिनिधान गरी स्तूपहरू बनाइए । पिप्पलीवनका मौर्यहरूले अस्थि लिन नपाएकाले बुद्धको दाहसंस्कार गरिएको ठाउँमा रहेको गोल र खरानी बटुलेर लगी त्यही गर्भमा राखी स्तूप बनाए । जसलाई “अंगार चैतिय” भनियो । धातुविभाजन गरिदिने द्रोण ब्राह्मणले जुन नालि (मानु) ले अस्ति विभाजन गरिएका थिए त्यही मानु मल्लराजाहरूसँग मागेर लिई त्यसैलाई गर्भमा राखेर एउटा स्तूप बनाए । जसलाई “कुम्भ चैतिय” भनियो । यसरी भगवान् बुद्धको महापरिनिर्वाण पछि वहाँको शरीर दाहसंस्कारको अन्त्यमा १० वटा स्तूप बने ।

यी पवित्र अस्थिहरू यत्र तत्र छरिएर रहेमा भविष्यमा विघ्नबाधा आउनसक्ने र खतरा सृजना हुनसक्ने देखी त्यस बेलाका संघस्थविर महाकश्यप महास्थविरको सुभाब र अनुरोध अनुसार मगधराज अजातशत्रुले नागहरूबाट रक्षा गरिएको रामग्रामको एउटा स्तूपलाई बाँकी छाडी अरू ७ वटा स्तूपहरूबाट पूजाको लागि चाहिने जति मात्र अस्थि

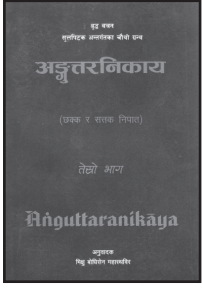
त्यहीं त्यहीं बाँकी राखी अरू अस्थिहरू ल्याएर राजगृहमा सबै एकै ठाउँमा जमीनमुनि बडो जतनका साथ तह तह बनाई गाडेर त्यसमाथि एउटा हुंकाको स्तूप बनाई यन्त्रहरू जडान गरी सुरक्षितका साथ राखे । (यसको पूरा र विस्तृत विवरण दीघनिकाय महावग अट्टकथामा उल्लेख गरिएको छ)

पछि सम्राट अशोकले त्यस ठाउँबाट अस्थि निकाली ती अस्थिहरू गर्भमा राखी जम्बूद्वीप (भारत) भर ८४,००० हजार स्तूपहरू निर्माण गराए । श्रीलंकामा पनि ती अस्तिहरू उपहार स्वरूप पठाए । यसरी बौद्ध जगतमा स्तूपले ठूलो र महत्वपूर्ण प्रभावकारी ठाउँ ओगटेको र पूजा र शान्तिको अभिन्न अंग भई अद्यापि त्यो परम्परा बुद्ध-धर्म फैलिएका समस्त क्षेत्रहरूमा विद्यमान नै रहेका छन् । हजारौंको संख्यामा स्तूप चैत्यहरू निर्माण भए, भइरहेका छन् र भइरहने पनि छन्; जबसम्म बुद्धको अमृतमय शान्ति-सन्देश यो धरतीमा फैलिरहने छ ।

क-कसको स्तूप बनाउन योग्य छ भन्ने कुरा भगवान् बुद्ध स्वयंले यसरी महापरिनिर्वाण सूत्रमा बताइराख्नु भएको छ ।

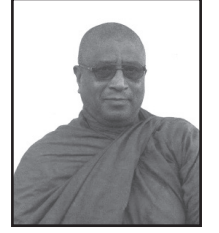
“आनन्द ! स्तूप बनाउन योग्य व्यक्तिहरू यी चार प्रकारका हुन् । कुन कुन चार प्रकारका ? तथागत अरहत् सम्यक्सम्बुद्धको स्तूप बनाउन योग्य छ । प्रत्येक सम्बुद्धको, तथागतका आर्य श्रावकहरूको र राजा चक्रवर्तीको स्तूपहरू बनाउन योग्य छन् ।

आनन्द ! तथागत अरहत् सम्यक्सम्बुद्धको कुन अर्थलाभको कारणले स्तूप बनाउन योग्य छ ? आनन्द ! यो वहाँ भगवान् अरहत् सम्यक्सम्बुद्धको स्तूप हो” भनी बहुजनले चित्त प्रसन्न पार्ने छन् । तिनीहरू त्यसमा चित्त प्रसन्न पारी शरीरभेदन पछि मरणोपरान्त सुगति स्वर्गलोकमा उत्पन्न हुनेछन् । आनन्द ! यही अर्थलाभलाई कारण बनाएर तथागत अरहत् सम्यक्सम्बुद्धको स्तूप बनाउन योग्य छ । त्यस्तै प्रत्येकसम्बुद्ध, आर्यश्रावक राजा चक्रवी पनि स्तूप बनाउन योग्य छन् । आनन्द ! स्तूप बनाउन योग्य व्यक्तिहरू यी चार नै हुन् । अस्तु ।

अङ्गुत्तरनिकाय

भिक्षु बोधिसेन महास्थविर
अनुवादक

२. सत्तसूरियसुत्तं

६६. यस्तो मैले सुनें- एक समय भगवान वेसालिस्थित अम्बपालि वनमा बस्नुहुन्थ्यो । त्यसबेला भगवानले भिक्षुहरूलाई सम्बोधन गर्नुभयो- “भिक्षुहो !” “भदन्त !” भनी ती भिक्षुहरूले भगवानलाई प्रत्युत्तर दिए । भगवानले यसो भन्नुभयो-

“भिक्षुहो ! संस्कार अनित्य हो, संस्कार अधुव हो, भिक्षु हो ! संस्कार अविश्वसनीय हो । “भिक्षु हो ! जति पनि संस्कार छन् ती सबैबाट निर्वेदित हुनु वैराग्य हुनु र विमुक्त हुनु आवश्यक छ ।

“भिक्षुहो ! सिनेरु (सुमेरु) पर्वतराजा चौरासी हजार योजन लामो छ, चौरासी हजार योजन चौडाइ छ, चौरासी हजार योजन महासमुद्रको भित्र धसिएको छ, अनि चौरासी हजार योजन महासमुद्रको माथि उठेको छ । भिक्षुहो ! त्यो समय आउनेछ, कदाचित् कुनै समयमा दीर्घकालसम्म, धेरै वर्षसम्म, धेरै सयौं वर्षसम्म, धेरै सहस्र वर्षसम्म र धेरै लाखौं वर्षसम्म पानी नपर्ने हुन्छ । भिक्षुहो ! पानी नपर्दा जति पनि बीज छन्, जति पनि बोट छन्, जति पनि औषधी, घाँस र वनस्पति छन् ती मरेर जानेछन्, एकदमै मरेर जानेछन् तथा केही रहँदैन । भिक्षुहो ! संस्कार यसरी अनित्य हुन्छ, यसरी अधुव हुन्छ, संस्कार.....विमुक्त हुनु आवश्यक छ ।

“भिक्षुहो ! त्यो समय आउनेछ, कदाचित् कुनै समय, दीर्घकालपछि दोस्रो सूर्यको प्रादुर्भाव हुनेछ । भिक्षुहो ! दोस्रो सूर्यको प्रादुर्भाव हुँदा ती साना-तिना खोल्सा-खोलाहरू, सानातिना जलाशयहरू सुकेर जानेछन्, एकदमै सुकेर जानेछन् तथा सुक्खा हुनेछन् । भिक्षुहो ! संस्कार यसरी अनित्य हुन्छ, विमुक्त हुनु आवश्यक छ ।

“भिक्षुहो ! त्यो समय आउनेछ, कदाचित् कुनै समय, दीर्घकालपछि तेस्रो सूर्यको प्रादुर्भाव हुनेछ । भिक्षुहो ! तेस्रो सूर्यको प्रादुर्भाव हुँदा जति पनि महानदीहरू छन् जस्तै

कि- गङ्गा, जमुना, अचिरवती, सरभू र मही यी सबै सुकेर जानेछन्, एकदमै सुकेर जानेछन् तथा सुक्खा हुनेछन् । भिक्षुहो ! संस्कार यसरी अनित्य हुन्छ, यसरी अधुव हुन्छ, संस्कार विमुक्त हुनु आवश्यक छ ।

“भिक्षुहो ! त्यो समय आउनेछ, कदाचित् कुनै समय दीर्घकालपछि चौथो सूर्यको प्रादुर्भाव हुनेछ । भिक्षुहो ! चौथो सूर्यको प्रादुर्भाव हुँदा जुन ती महासरोवरहरू छन् । जसबाट नदीहरू बगेर आउँछन्, जस्तै कि- अनोतत्त, सीहपपात, रथकार, कण्णमुण्ड, कुणाल, छद्दन्त र मन्दाकिनी ती सबै सुकेर जानेछन्, एकदमै सुकेर जानेछन् तथा सुक्खा हुनेछन् । भिक्षुहो ! संस्कार यसरी अनित्य हुन्छ विमुक्त हुनु आवश्यक छ ।

“भिक्षुहो ! त्यो समय आउनेछ, कदाचित् कुनै समय दीर्घकालपछि पाँचौं सूर्यको प्रादुर्भाव हुनेछ । भिक्षुहो ! पाँचौं सूर्यको प्रादुर्भाव हुँदा महासमुद्रको पानी जय योजन निम्नतिर सुकेर जानेछ, दुईसय योजन पनि निम्नतिर पानी सुकेर जानेछ, तीनसय योजन पनि, चारसय योजन पनि, पाँचसय योजन पनि, छसय योजन पनि, सातसय योजन पनि महासमुद्रको पानी निम्नतिर सुकेर जानेछ, महासमुद्रमा सात ताड वृक्ष समानको पानी रहन्छ । छः ताड वृक्षसमान पनि, पाँच ताड वृक्षसमान पनि, चार ताड वृक्षसमान पनि, तीन ताड वृक्ष समान पनि, दुई ताड वृक्ष समान पनि, अनि एक ताड वृक्ष समान पनि महासमुद्रमा पानी रहन्छ । महासमुद्रमा सात पुरुष समानको पानी रहन्छ, छः पुरुष समानको पनि, पाँच पुरुष समानको पनि, चार पुरुष समानको पनि, तीन पुरुष समानको पनि, दुई पुरुष समानको पनि, चार पुरुष समानको पनि, तीन पुरुष समानको पनि, दुई पुरुष समानको पनि अनि एक पुरुष समान पनि, अर्ध पुरुष समान पनि, जाँघसम्म पनि, घुँडासम्म पनि, कुर्कुच्चा सम्म पनि महासमुद्रको पानीरहन्छ । जस्तै कि, भिक्षुहो ! शीतकालमा अलि अलि पानी पर्दा जहीं-

तहीं गाईको खुरको निशानसम्म पानीरहन्छ, यस्तै प्रकारले महासमुद्रको पानी जहीं-तहीं कुर्कुच्चा सम्म महासमुद्रको पानीरहन्छ । जस्तै कि, भिक्षुहो ! शीतकालमा अलि अलि पानी पर्दा जहीं-तहीं गाईको खुरको निशानसम्म पानीरहन्छ, यस्तै प्रकारले महासमुद्रको पानी जहीं-तहीं कुर्कुच्चा सम्म महासमुद्रको पानीरहन्छ । भिक्षुहो ! पाँचौँ सूर्यको प्रादुर्भाव हुँदा महासमुद्रको पानी औंलाको टुप्पो सम्म पनि पानी रहँदैन । भिक्षुहो ! संस्कार यसरी अनित्य हुन्छ, विमुक्त हुनु आवश्यक छ ।

“भिक्षुहो ! त्यो समय आउनेछ, कदाचित् कुनै समयमा दीर्घकालपछि, छैटौँ सूर्यको प्रादुर्भाव हुनेछ । भिक्षुहो ! छैटौँ सूर्यको प्रादुर्भाव हुँदा यो महापृथ्वी र सुनेरु पर्वतराजबाट धूवाँ आउँछ, धेरै नै धूवाँ आउँछ, अति नै धूवाँधार भएर आउँछ । जस्तै कि, भिक्षुहो ! कुमालेले भाँडा-कुरा पोल्ने अवालबाट पहिला धूवाँ आउँछ, भन-भन धेरै धूवाँ आउँछ अनि अति नै धूवाँधार भएर आउँछ । यसरी नै, भिक्षु हो ! यो महापृथ्वी पनि सुनेरु पर्वतराजबाट धूवाँ आउँछ, धेरै नै धूवाँ आउँछ अनि नै धूवाँधार भएर आउँछ । भिक्षुहो ! संस्कार यसरी अनित्य हुन्छ,विमुक्त हुनु आवश्यक छ ।

“भिक्षुहो ! त्यो समय अउनेछ, कदाचित् कुनै समय दीर्घकालपछि, सातौँ सूर्यको प्रादुर्भाव हुनेछ । भिक्षुहो ! सातौँ

सूर्यको प्रादुर्भाव हुँदा यो महापृथ्वी र सुनेरु पर्वतराज जल्नेछ, प्रज्वलित हुनेछ अनि एक ज्वाला हुन्छ । भिक्षुहो ! यो पृथ्वी र सुनेरु पर्वतराज जलेपछि, डढेपछि अग्नि ज्वाला वायुको वेगले ब्रह्मलोकसम्म पुग्नेछ । भिक्षुहो ! सिनेरु पर्वतराज जलिंदा, डढिंदा, विनष्ट हुँदा महान् अग्निस्कन्धद्वारा अभिभूत हुँदा सय योजनको शिखर पनि जल्नेछ, दुईसय योजनको शिखर पनि, तीनसय योजनको शिखर पनि, चारसय योजनको शिखर पनि जल्नेछ । भिक्षुहो ! यो महापृथ्वी र सिनेरु पर्वतराज जलिंदा वा डढिंदा त्यसको खरानी र कोइला नदेखिने हुन्छ । भिक्षुहो ! जस्तै कि, घ्यू वा तेल जलिंदा, डढिंदा त्यसको खरानी वा कोइला देख्न पाउँदैन । यसरी नै, भिक्षुहो ! यो महापृथ्वी र सिनेरु पर्वतराज जलिंदा वा डढिंदा त्यसको खरानी र कोइलासमेत नदेखिने हुन्छ । भिक्षुहो ! यसरी नै संस्कार अनित्य हो, यसरी नै संस्कार अधुव हो, भिक्षुहो ! यसरी नै संस्कार अविश्वसनीय हो । भिक्षुहो ! जति पनि संस्कार छन् ती सबैबाट निर्वेदित हुनु, वैराग्य हुनु र विमुक्त हुनु आवश्यक छ ।

“भिक्षुहो ! ‘यो पृथ्वी र सुनेरु पर्वतराज जलेर नाश हुनेछ, विनाश हुनेछ तथा रहनेछैन,’ भनी श्रोतापन्न आर्यश्रावक बाहेक अरू कसले यसलाई मान्नेछ वा विश्वास गर्नेछ ?

“भिक्षुहो ! पूर्वकालमा सुनेत्त नाउँका तिर्थकर

सबै उमेर समूहका व्यक्तिहरूका लागि आवश्यक सर्ट, टि-सर्ट, जिन्स पाइन्ट, पाइन्ट लगायतका लत्ता कपडाहरूको लागि हामीलाई सम्झनुहोस् ।

न्यू ताम्राकार हाउस
भोटाहिटी - २७, काठमाडौँ, फोन : ४२४८८२७

गुरु थियो । भिक्षुहो ! सुनेत्तको अनेकौं, सयौं शिष्यहरू थिए । भिक्षुहो ! सुनेत्त गुरुले आफ्ना शिष्यहरूलाई ब्रह्मलोक जन्मने विषय लिएर धर्मदेशना गर्दथ्यो । भिक्षुहो ! जसले सुनेत्त गुरुले दिएको उपदेशलाई सुनेर त्यस अनुरूप सम्पूर्णरूपले आचरण गर्नेहरू शरीर छुटेर मृत्युपछि सुगतिगामी भए, ब्रह्मलोकमा ब्रह्माका सहवासी भई उत्पन्न भए । जसले सम्पूर्णरूपले त्यस मार्गलाई अनुसरण गरेन त्यस मध्यमा कोही शरीर छुटेर मृत्युपछि परनिर्मित वशवर्ति देवलोकमा देवताका सहवासी भई उत्पन्न भए । कोही-कोही निम्मानरति देवलोकमा देवताका सहवासी भई उत्पन्न भए । कोही-कोही तुसित देवलोकमा देवताका सहवासी भई उत्पन्न भए । कोही-कोही यामा देवलोकमा देवताका सहवासी भई उत्पन्न भए । कोही-कोही तावतिस देवलोकमा देवताका सहवासी भई उत्पन्न भए । कोही-कोही चातुमहाराजका देवलोकमा देवताका सहवासी भई उत्पन्न भए । कोही-कोही ऐश्वर्यशाली क्षेत्रीका सहवासी भई जन्मलिए, कोही-कोही ऐश्वर्यशाली ब्राह्मणका सहवासी भई जन्मलिए अनि कोही-कोही ऐश्वर्यशाली गृहपतिका सहवासी भई जन्मलिए ।

“अनि त, भिक्षुहो ! सुनेत्त गुरुले विचार गयो- ‘यो मेरो निम्ति उपयुक्त होइन कि परलोकमा आफ्ना शिष्यहरूको जस्तै मेरो पनि त्यस्तै गति होस् । त्यसलै अब मैले यसभन्दा पनि विशेषरूपले मैत्री-भावना गर्नेछु ।”

“अनि त, भिक्षुहो ! सुनेत्त गुरुले सात वर्षसम्म मैत्री चित्तको भावना गरे । सात वर्षसम्म मैत्री चित्त भावना गरेको पुण्य प्रतापले सात संवर्त विवर्त कल्पसम्म यस लोकमा जन्म लिन आएन । भिक्षुहो संवर्तको समय भनेको आभास्सरूपको (आभास्सर देवताका समान आयु) हुन्छ । विवर्तको समय शुन्य ब्रह्मलोकमा उत्पन्न हुन्छ । भिक्षुहो ! त्यहाँ ब्रह्मा हुन्छ, महाब्रह्मा, अभिभूत, अनभिभूत, सर्वदर्शी र वशवती हुन्छ । भिक्षुहो ! छतीस पटकसम्म देवराज इन्द्र

भए । अनेकौं सयौं पटक राजा भए । चक्रवर्ती, धार्मिक धर्म राजा, चतुर्दिशा विजयी, शान्त जनपद तथा सप्तरत्नले युक्त दिए भिक्षुहो ! उसको सहस्राधिक पुत्र थिए । सूर-विर शत्रुका सेनालाई मर्दन गर्नसके । उसले सागरसम्म यस सारा पृथ्वीलाई बिना दण्ड, बिना शस्त्रद्वारा धर्मपूर्वक जितेर शासन चलाए । भिक्षुहो ! त्यो सुनेत्त गुरुको यति लामो आयु भएता पनि, यतिका दीर्घकालसम्म रहेता पनि, ‘जन्म, जरा, मरण, शोक, रुनु-पिटनु, दुःख-दौर्मनस्य र पश्चातापको दुःखबाट मुक्त थिएन भनी भन्दछु ।”

त्यो के कारण ? चारप्रकारका धर्ममा अनभिज्ञ र अनभ्यस्तरहनाले । ती चार के-के हुन् ? भिक्षुहो ! आर्यशीलमा अनभिज्ञ र अनभ्यस्तरहनाले । आर्यसमाधिमा अनभिज्ञ र अनभ्यस्तरहनाले । आर्यप्रज्ञामा अनभिज्ञ र अनभ्यस्तरहनाले । आर्यविमुक्तिमा अनभिज्ञ र अनभ्यस्तरहनाले । भिक्षुहो ! त्यसैले यी आर्यशीलको ज्ञान भएमा, अभ्यास गरेमा, आर्यसमाधिको ज्ञान भएमा र अभ्यास गरेमा, आर्य प्रज्ञाको ज्ञान भएमा र अभ्यास गरेमा निर्मूल हुनेछन् भव-तृष्णा, वारवार जन्म लिनुबाट क्षीण हुनेछन्, फेरि पुनर्भव हुनेछैन ।” भगवानले यसो भन्नुभयो । सुगतबाट यति भन्नु भएपछि तदनन्तर शास्ताले यसो भन्नुभयो –

“सीलं समाधि पञ्चा च, विमुक्ति च अनुत्तरा ।

अनुबुद्धा इमो धम्मा, गोतमेन यसस्सिना ॥

“यशस्वी गोतमले शील, समाधि, प्रज्ञा र अनुत्तरविमुक्ति यी धर्महरूलाई जान्यो ।

“इति बुद्धो अभिञ्जाय, धम्ममक्खासि भिक्खुं ।

दुक्खस्सन्तकरो सत्था, चक्खुमा परिनिव्वुतो” ॥

“बुद्धले यसलाई जानेर भिक्षुहरूलाई धर्म दर्शाउनुभयो, दुःखलाई अन्त गर्नुहुने चक्षुवान शास्ता परिनिर्वाण हुनुभयो ।”

गर्त अंक

त्रि-बोधिरस (बौद्ध मासिक पत्रिका)

समयमै वार्षिक ग्राहक बनी बुद्ध शिक्षा पढौं, पढाऔं, धारण, पालना गरौं ।
शासनिक योगदान पुऱ्याऔं ।

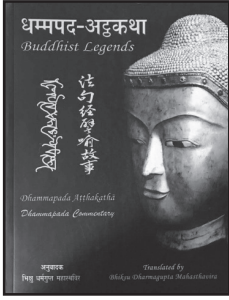
प्रकाशक/सम्पर्क कार्यालय:

त्रि-बोधि विषयना ध्यान केन्द्र

सिद्धिपुर, ललितपुर, फोन: ५५८९४९५,

E-mail: pashavimalo@gmail.com, tribodhirasa@gmail.com

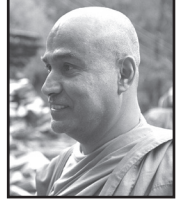

१. यमकवर्ग

२. मट्टकुण्डलीया खँ

भिक्षु धर्मगुप्त महास्थविर

अनुवादक
सुनाकोठी, यल

“मन न्दच्चवाइगु स्वभाव धर्म...” धयागु थुगु निगूगु गाथा नं श्रावस्तिइ हे मट्टकुण्डलीया कारणय् आजा जुया विज्यात ।

भीसं न्यनाः, श्रावस्तिइ अदिन्नपुब्बक धयाम्हा ब्राह्मण छम्ह दु । वं सुयात नं छुं नं न्हापा विइ मनं, उकिं वयात “अदिन्नपुब्बक” धकाः हे म्हसिका तल । वया छम्ह हे जक योम्ह, मनय् संह काय् दु । अले वयात चाःचा दयेकेगु इच्छा जुया “यदि लुँकःमियाथाय् दयेके विल धाःसा, ज्याला विइ मालि” धकाः थःम्हं हे लुँयात दाया ग्वाराचा यानाः चाःचा दयेका विल । उकिं वया काय्यात मट्टकुण्डली धकाः म्हसिकल । व मचा भिखुदं दुबले पाण्डुरोग उत्पन्न जुल । वया माँमं काय्यात स्वया, “ब्राह्मण, छं काय्यात रोग उत्पन्न जुल, वयात वासःया” धकाः धाल । “भद्रे, यदि वैद्ययात सःता हयेवं, ज्याला विइ मालिइ, छुं छं जिगु धन नाश जुइगु मखंला ?” “अले वयाके छुं यायेगु, ब्राह्मण ?” “गथे जिगु धन नाश जुइगु जुइमखु, अथे यायेगु का ।” व वैद्यतयाय् वनाः “फलनागु रोग जुम्हसित छिसं छुं वासः यायेगु ?” धकाः न्यन । अले वयात इमिसं उगुं थुगुं सिमाखला आदि कनाहल (कनी) । वं उगु सिमाखलादि हयाः काय्यात वासः याइ । उगु वासः यानाः च्वच्वं हे वया रोग भन् तःच्व जुल, उपचार याये मफइगु अवस्थाय् थ्यन । ब्राह्मणं मचाया दुबलभाव सिइका छम्ह वैद्ययात सःतल । वं मचायात स्वया “जि छूगु ज्या दु, मेम्ह वैद्ययात सःता वासः या” धकाः धयाः वयात त्वःता पिहाँवल । ब्राह्मणं मचाया सीइगु ई सिइकाः “थ्व मचायात स्वये धकाः वइपिसं छैय् दुने च्वंगु सम्पत्ति खनी, पिने मचायात तये” धकाः काय्यात पितहयाः पिने फलय् गोतुके हल ।

उखुन्हुं दिनय् भगवान् बुद्धं सुथ न्हापनं महाकरुणासमापत्ति ध्यानं दना पूर्व बुद्धपिके प्रार्थना यानाः वपिं व आपालं कुशलकर्म सञ्चय यानाः तःपिं बोध जुइफुपिन्त स्वयाः विज्यायेया नितिं बुद्धचक्षुद्वारा लोकय् स्वया विज्याज्यां भिद्रः चक्रवालय् ज्ञानजाल फइलेयानाः विज्यात । मट्टकुण्डली पिने फलय् गोतुला च्वंगु आकार हे ज्ञानजालया दुने खने दत । शास्ता वयात खनाः, वयात छैय् दुने पितहया अन गोतुके वियातःगुभाव

सिइका “छुं जि अन वने माःगु कारण दुला ?” धकाः विचाः याना स्वया विज्यावले थथे खंका विज्यात - थ्व माणवं जिगुप्रति मन प्रसन्न यानाः, सिइधुंका तावतिस देवलोकय् स्वीगु योजन दुगु लुँया विमानय् उत्पन्न जुइ, द्रःछिम्ह अप्सरापरिवार दुम्ह जुइ, ब्राह्मणं वयात ऊना खखं श्मसानय् वनाच्वनी । देवपुत्रं खुगु कोश प्रमाणगु ख्वीगु गाडाया भारालंकारं प्रतिमण्डितगु द्रःछिम्ह अप्सरापरिवारं युक्त जुयाच्वंगु थःगु शरीरयात स्वयाः “छुं पुण्यकर्मया फलं जित थ्व श्रीसम्पत्ति प्राप्त जूगु खः” धकाः स्वयाः जिगुप्रति मन प्रसन्नयानाः प्राप्त जूगुभाव सिइका “थ्व ब्राह्मणं धन नाश जुइगु भयं जित वासः मयाःसे आः श्मसानय् वनाः खयाच्वन, वयात परिवर्तन याये” धकाः बौम्ह खयाच्वंगु थासय् मट्टकुण्डलीया रूपकया वया श्मशानया लिक्क भोस्सुनाः खइ । अले वयात ब्राह्मणं “छ सु ?” धकाः न्यनी । “जि छं काय् मट्टकुण्डली खः” धकाः कनी । “गन उत्पन्न जुया ?” “तावतिस भवने ।” “छुं ज्या यानाः ?” धकाः न्यनेवं जिगुप्रति मन प्रसन्नयानाः उत्पन्न जूगुभाव कनी । ब्राह्मणं “छःपिनिप्रति चित्तयात प्रसन्नयानाः स्वर्गय् उत्पन्न जूपिं दु ला ?” धकाः जिके न्यनी । अले जिं वयात “थ्वःस, थ्वद्वः, थ्वगु लाख दु धकाः ल्याःचाः याये फइमखु” धकाः धया धम्मपदया गाथा कने । गाथाया अन्तय् चयेप्यद्वः प्राणीपिं धर्मज्ञान लाभजुइ, मट्टकुण्डली श्रोतापन्न जुइ, अथे हे अदिन्नपुब्बक ब्राह्मणं नं श्रोतापन्न जुइ । थथे थ्व कुलपुत्रया आधारं महाधर्मज्ञान लाभजुइ धकाः खनाः, कन्हे खुन्हुं शरीरया नित्यक्रिया यायेधुंका महान् भिक्षुसंघीपिसं चाःहुयेका श्रावस्तिइ भिक्षाटनया नितिं दुहाँवनाः छिसंकथं ब्राह्मणया छैय् लुखाय् विज्यात ।

उगु क्षणय् मट्टकुण्डली छैय् दुनेपाखे स्वया गोतुला च्वंगु जुयाच्वन । अले मचां, थःत मखंगुभाव सिइका शास्तां छूगु रश्मि त्वःता विज्यात । माणवं “छुं जः धयागु थ्व ?” धकाः मूपुला गोतुला हे शास्तायात खनाः, “मूर्ख कांम्ह बौया कारणं यानाः थुजाम्ह बुद्धयाथाय् लिक्क वनाः शारीरिककथं सेवा यायेगु, दान वियेगु वा धर्मोपदेश न्यने मखन, आः जिगु ल्हाःत नं वशय् मन्त, मेगु यायेगु छुं म्दु” धकाः मन हे जक प्रसन्न यात । शास्ता

“थुलि मन प्रसन्नतां हे गात ध्वयात” धका: लिहां विज्यात । व मचां नं अथे थःगु मिखां न्ह्याय् मदयेक विज्यायेवं प्रसन्न मनं सिनावना: घना: दनावम्ह थें देवलोक्क स्वीगू योजन दुगु लुंया विमानय उत्पन्न जुल ।

ब्राह्मणं वया शरीर ऊना, श्मसानय वना: खया जुयाच्वन, न्हिया न्हियं श्मसानय वना: खयाच्वन - “गन (वन जि) याक काय्, गन याक काय्” देवपुत्र नं थःगु सम्पत्तियात स्वया, “छु पुण्यकर्म जित प्राप्त जूगु खः” धका: स्वबले “शास्तायाप्रति मन प्रसन्न याना:” धका: सिइका “थ्व ब्राह्मणं जि म्हं मफुबले वासः मया:से आ: श्मसानय वना: खया: जुयाच्वन, वयात परिवर्तन (बोध) यायेगु योग्य खः” धका: मट्टकुण्डलीया भेषकया वया श्मशानया लिक्क ब्वहल्य ल्हा: तया: खयाच्वन । ब्राह्मणं वयात खना: “जि आ: पुत्रशोकं खयाच्वना, थ्व छाय् खयाच्वन जुइ, न्यने माल वयाके” धका: न्यन्यं थुगु गाथा धाल -

“अलंकृतम्ह म कुण्डली, मालाधारीम्ह, ह्याउँगु श्रीखण्डं लिप्तम्ह ।

ब्वहल्य ल्हा: तया: खयाच्वन, गुंया विचे छु दु:ख जुल छन्त ॥”^१

व माणवं धाल -

“सुवर्णमय प्रभास्वरगु, उत्पन्न जुल रथ जित ।

उकिया निचा: घचा: जित मद्या, उकिया दु:खं जीवन्त्यात त्याग यायेत्यना ॥”^२

अले वयात ब्राह्मणं धाल -

“सुवर्णमय मणिमय, सिजयागु वा व:यागु ।

धा: जित भद्र माणव, निचा: घचा: तयार याना: विइ छन्त ॥”^३

उगु खँ न्यना: माणवं “थ्व ब्राह्मणं काय्यात वासः

मया:से काय् थें च्वंम्ह जित खना: ख्वख्वं सुवर्णमय रथया घचा: दयेका विइ धका: धयाच्वन, आसे, थ्वयात ज्वने” धका: विचा:याना: “गपाय् चा:गु जित निचा: घचा: दयेका विइगु खः ?” धका: न्यनेवं “गपाय् चा:गु इच्छा यानागु खः, अपाय् चा:गु दयेका विइ” धका: धायेवं “तिमिला व सुर्घां पाय्चा:गु जित माल, इपिं जित कया व्यु” धका: ववं धाल

“व माणवं वयात धाल, तिमिला व सुर्घां निगुलिनं खने दयाच्वन ।

सुवर्णमय रथ जिगु खः, उपिं निचा: घचालं शोभायमान जुइ ॥”^४

अले वयात ब्राह्मणं धाल -

“माणव, छ मूर्ख खः, गुगु छ इच्छा याये मलोगुयात इच्छा यानाच्वन ।

जिं मती तया: छ सिइसां नं, छन्त तिमिला व सुर्घां पाय्चा:गु दइमखु ॥”^५

अले वयात माणवं धाल -

“छु खने दयाच्वंगुया नितिं खयाच्वंम्ह मूर्ख लाकि खने

मदुगुया नितिं” धका: धया -

^१ (वि० व० १२०७; पे० व० १८६)

^२ (वि० १२०८; पे० व० १८७)

^३ (वि० व० १२०९; पे० व० १८८)

^४ (वि० व० १२१०; पे० व० १८९)

^५ (वि० व० १२११; पे० व० १९०)

“वनीगु वडगु खने दयाच्वन, प्रकाश नं निका लँय् ।

सिना कालं यंके धुंकुम्ह खने मद्याच्वन, सु थन अति मूर्ख खः ॥”^६

उगु खँ न्यना: ब्राह्मणं “उचितगु हे थ्वं धयाच्वन”

धका: विचा:याना: -

“माणव, छं सत्यगु हे धयाच्वन, जि हे खयाच्वनाम्ह अति मूर्ख खः ।

तिमिलाया नितिं खयाच्वंम्ह मचां थें, सिना कालं यंके धुंकुम्ह इच्छयाया: ॥”^७

धया वया खँ न्यना शोक मदुम्ह जुया माणवयात स्तुति जुया यायां थुपिं गाथात धाल:-

“धायें छ्वयाच्वंगु दु जिके, ध्यामिं थें हुत हुत ।

लु:खं हा:याये थें हायाना:, फुक्कं मिं स्याना: बिल ॥

“धायें लिक्कया बिल शोकरूपी कँ जिगु, नुगल्य दुसुनाच्वंगु खः ।

गुगु शोक्य दुसुना च्वनाम्ह जित, पुत्रशोकं मुक्त याना: बिल ॥

“उगु कँ लिकाये धुनम्ह जुल जि, शीतल व शान्तम्ह जुइ धुन ।

आ: जिं शोक याये मखु, ह्वये नं मखु, माणव, छंगु खँ न्यना ॥”^८

अले वयात “छ सु खः ?” धका: न्यन्यं-

“छ देवता ला गन्धर्व ला, देवराज इन्द्र ला ।

सु खः, सुया काय् खः, गथे याना: म्हसिकेगु छन्त जिं ॥”^९

धका: धाल । अले वयात माणवं -

“गुक्रिया नितिं छ विलाप यानाच्वन, खयाच्वन, काय्यात श्मसानय थम्ह हे ऊना ।

व जि खः कुशल कर्म याना:, तावतिस्य सहवास या: वना: ॥”^{१०}

धका: कन । अले वयात ब्राह्मणं धाल -

“भतिचा व अप्व: जिं मखना: दान व्युगु थःगु छँय् छं ।

उपोसथकर्म वा मेगु उजागु छुं, छ पुण्यकर्म याना: छ वना: देवलोक्क ॥”^{११}

माणवं धाल -

“जि रोगं ग्रस्तम्ह, दु:खी, अस्वस्थ, पीडायुक्तम्ह जुया थःगु छँ ।

जिं मल रहितम्ह, शंका मदुम्ह, श्रेष्ठ प्रज्ञावान् सुगत बुद्धयात खना: ॥

“जिं लयताया प्रसन्न मनं, नमस्कार याना: तथागतयात ।

उगु कुशल कर्म जिं याना:, तावतिस्य सहवास या वना: ॥”^{१२}

उगु खँ कनाच्वच्वं हे ब्राह्मणया म्ह छम्हं प्रीतिं जाल । वं उगु प्रीतिवाक्य व्यक्त यायां-

“आश्चर्य खः धायें अद्भुत खः धायें नमस्कार जक याम्हसित थ्व थुजागु फल ।

“जि नं लयताया प्रसन्न मनं, थौं हे बुद्धया शरण्य वने ॥”^{१३}

धका: धाल । अले वयात माणवं-

“थौं (आ:) हे बुद्धया शरण्य हुँ, लयताया धर्म व संघया नं ।

अथे हे शिक्षापद न्यागु, अखण्ड व अच्छिद्रकथं समादान या ॥

^६ (वि० व० १२१२; पे० व० १९१)

^७ (वि० व० १२१३; पे० व० १९२)

^८ (वि० व० पे० व०)

^९ (वि० व० १२१७; पे० व० १९६)

^{१०} (वि० व० १२१८; पे० व० १९७)

^{११} (वि० व० १२१९; पे० व० १९८)

^{१२} (वि० व० १२२०-१२२१; पे० व० १९९-२००)

^{१३} (वि० व० १२२२; पे० व० २०१)

ज्यान कायेगुलिं अलग्ग जु याकनं, लोक्य मबिडकं कायेगु त्याग या ।

मद्यपान रहित जुया मखुगु खँ ल्हायेमते, थःम्ह कलानापं सन्तोष जु ॥^{१५}

धका: धाल । वं “ज्यू” धका: स्वीकार याना: थुपिं गाथात धाल: -

“यक्ष, छःपिं जिगुनितिं भिं इच्छा याइम्ह खः, देव, छःपिं जिगुनितिं हितकामीम्ह खः ।

छलपोलया वचन जिं न्यने, छलपोल जि आचार्य खः ॥

“वने शरण्य बुद्धया, अनुत्तर धर्मया नं ।

नरदेवया संघया नं, वने शरण्य जि ॥

“ज्यान कायेगुलिं अलग्ग जुड याकनं, लोक्य मबिडकं कायेगु त्याग याये ।

मद्यपान रहित जुया मखुगु खँ ल्हायेमखु थःम्ह कलानापं सन्तोष जुड ॥^{१५}

अले वयात देवपुत्रं, “ब्राह्मण, छं छँय् यक्व धन दु, शास्तायाथाय वना: दान व्यु, धर्मया खँ न्य, न्त्यस: न्य” धका: धया अन हे अन्तर्धान (लोप) जुल ।

ब्राह्मणं छँय् वना: ब्राह्मणीयात स:ता, “भद्रे, जिं थौं श्रमण गौतमयात निमन्त्रणा याना: न्त्यस: न्यने, छं सत्कार या” धका: धया विहारय वना: शास्तायात अभिवादन नं मया:से व खँलावला नं मया:से छखेलिकक दना, “भो, गौतम, थौंया भोजन स्वीकार याना: विज्याहुँ नापं भिक्षुसंघपिं नं” धका: धाल । शास्तां स्वीकार याना: विज्यात । वं शास्तां स्वीकार याना: विज्या:गु सिइका याकनं थ:गु छँय् वया: प्रणीत (स्वादिस्त, सा:गु) नये त्वनेगु (खाद्यभोज्य) तयार याके बिल । शास्ता भिक्षुसंघपिसं चा:हुयेका वया छँय् विज्याना: लायात:गु आसनय फयेतुना विज्यात । ब्राह्मणं सत्कारपूर्वक सेवा यात, आपालं मनूत मुंवल । मिथ्यादृष्टिम्हं तथागतयात निमन्त्रणा यायेवं निथ्व: मनूत मुंवइगु जुयाच्वन । मिथ्यादृष्टिपिं “थौं श्रमण गौतमयात न्त्यस: न्यना: कष्ट विइगु स्वये” धका: मुंवइ, सम्यक्दृष्टिपिं “थौं बुद्धया विषयय बुद्धलीला स्वये” धका: मुंवइ । अले ब्राह्मणं भोजनधुंका तथागतयाथाय लिक्क वना: चिजा:गु आसनय फयेतुना न्त्यस: न्यन - “भो, गौतम, छःपिन्त दान मब्यूसे, पुजा मया:से धर्मया खँ मन्थसे उपोसथवास मच्वंसे केवल मन जक प्रसन्न याये मात्रं स्वर्गय उत्पन्न जूपिं दुला ?” “ब्राह्मण, छाया जिके न्यना च्वनागु, छिमि काय मट्टकुण्डली जिगुप्रति मन प्रसन्नयाना: थ: स्वर्गय उत्पन्न जूगु खँ कन मखुला ?” “भो, गौतम, गुबले ?” छ थौं श्मसानय वना: मखुला, छ खयाच्वंबले तापा मजुगु थासय ब्वहलय ल्हा: तया: खयाच्वंम्ह छम्ह माणवयात खना: “अलंकृतम्ह मट्टकुण्डली, मालाधारीम्ह, हरिचन्दनं लिप्तम्ह” धका: निम्हसिनं धाधा:गु खँ प्रकाश यायां फुककं मट्टकुण्डलीया खँ

कना विज्यात । उकिं उक्त खँ बुद्ध भासितगु जुल ।

उगु खँ कना विज्याना: “ब्राह्मण, सच्छि, निस: जक मखु, अले जिगुप्रति मन प्रसन्न याना: स्वर्गय उत्पन्न जूपिनिगु ल्या:चा: धयागु मदु” धका: आज्ञा जुया विज्यात । अले आपालं मनूत एकमतपिं जुयाच्वन, अले उगु एकमत मजुगु भाव सिइका शास्तां “मट्टकुण्डली देवपुत्र विमाननापं हे थन वा” धका: अधिस्थान याना: विज्यात । व देवपुत्र खुगूकोश प्रमाणगु दिव्याभरणं विभूषित थ:गु शरीरं वया, विमानं क्वहाँ वया शास्तायात वन्दना याना: छखेलिकक दनाच्वन । अले वयाके शास्तां “छु कर्म (ज्या) याना: छन्त थ्व सम्पत्ति लाभजुगु ख: ?” धका: न्यन्यं-

“जाज्वलेमानगु वर्णं, गुम्ह छ थन दनाच्वन, देवता ! थिनाच्वन दिशा फुककं, औषधितारा थें ।

महानुभाम्ह देव, जिं छंके न्यनाच्वना, मनुष्य जुया छु पुण्य याना: ॥” -

गाथा आज्ञा जुया विज्यात । देवपुत्रं “भन्ते, थ्व सम्पत्ति जित छलपोलप्रति चित्त प्रसन्नयाना: प्राप्त जूगु ख:” धका: धाल । “जिगुप्रति चित्त प्रसन्नयाना: छन्त प्राप्त जूगु ख:ला ?” “ख:, भन्ते ।” आपालं मनूतयसं देवपुत्रयात स्वया “आश्चर्य ख:, धाथें, भो, बुद्धया गुणत, अदिन्नपुब्वक ब्राह्मणया काय मेगु छुं नं पुण्य मया:से शास्ताप्रति चित्त प्रसन्न याना: थुजागु सम्पत्तियात लाभ यानाकाल” धका: लयताया सन्तोष प्रकट यात ।

अले इमित कुशल व अकुशल कर्म यायेबले मन हे पूर्वगामी व श्रेष्ठ ख: । लयता:गु मनं या:गु ज्यां देवलोक वा मनुष्य लोकय वंम्ह पुद्गलयात किचलं थें त्याग याइमखु धका: थ्व खँ कना विज्याना: लिस्वापु मिले याना:, बुद्धशासनयात प्रतिस्थापित यायेया नितिं राजमुद्राद्वारा छाप तये थें धर्मराजां (बुद्धं) थुगु गाथा आज्ञा जुया विज्यात -

२. मनोपुब्वइमा धम्मा, मनोसेट्ठा मनोमया ।

मनसा चे पसन्ने, भासति वा करोति वा ।

ततो नं सुखमन्वेति, छायाव अनपायिनी^{१६} ॥

२. “मन न्ह्यव्वाइगु स्वभाव धर्म ख:, मन श्रेष्ठ, मनोमय ख: ।

प्रसन्न मनं यदि धाइ वा ज्या याइ ।

उगुलिं वयात सुख ल्युल्यु वइ, किच: थें लिचिला वनीमखु ॥”

अन छुं नं मन धयागु साधारणकथं फुकं भूमिगत (चतुर्भूमिक) चित्तयात धा:गु ख: । थ्व पदय नियमित, विश्लेषण व विभाजित यायेवं च्याता प्रकारया कामावचर कुशल चित्त प्राप्त जुइ । घटनाक्रमकथं विचा: याना स्वयेवं (हयेवं) अन सौमनस्यसहगत ज्ञानसम्प्रयुक्त चित्त हे प्राप्त जुइ । न्ह्यव्वाइगु धयागु उगुलिं प्रथमगामी जुया युक्त जुयाच्वंगु ख: । धर्म (स्वभाव)

^{१५} (वि० व० १२२३-१२२४; प० व० २०२-२०३)

^{१६} (वि० व० १२२५-१२२७; प० व० २०४-२०६)

^{१६} अनुपायिनी (क०)

धयागु वेदनादि स्वंगू स्कन्धत खः । थुपिं उत्पत्तिया प्रत्ययकथं सौमनस्य सम्प्रयुक्त चित्त पूर्वगामी जुया थुमि मन न्ह्यब्बाइगु खः । गथे कि आपालं मिलेजुया महाभिक्षुसंघयात चीवरदानादि, तःधंगु पुजा, धर्मश्रवणादि व माला, सुगन्धं सत्कारादि यायेगु पुण्यया ज्या याइगु अवस्थाय “सु थुमि पूर्वगामीम्ह (अगुवा)” धकाः धायेवं गुम्ह इमिगु आधार (प्रत्यय) जुयाच्वन, उम्हसिया आधारं इमिसं उगु पुण्यकर्म यानाच्वन, व तिसस बा इमि पूर्वगामीम्ह (प्रधान) धाइ, थथे हे थ्वयात सिइकेमाः । थथे उत्पत्तिया प्रत्ययकथं मन पूर्वगामी जुइगु जुया मन न्ह्यब्बाइगु खः । इपिं स्कन्धत मन उत्पन्न मजुकं उत्पन्न जुइ फइमखु, मन गुलिं गुलिं चैतसिकत उत्पन्न मजुसां उत्पन्न हे जुइ । अधिपतिकथं थुमि मन श्रेष्ठ जुइगु जुया मन श्रेष्ठ धाःगु खः । गथे कि गणादिया नायोम्ह पुरुषयात गणश्रेष्ठ बा सेनाश्रेष्ठ धकाः धाइगु खः, अथे उमि नं मन हे श्रेष्ठ जुइ । गथे कि लुंआदि दयेकातःगु थलबलतयेत लुंथल आदि धयागु नां जुइगु खः, अथे थुपिं नं मनं उत्पन्न जुइगु जुयाः मनोमय खः ।

लयताःगु मनं धयागु अलोभादि गुणं लयताःगु मनं खः । धाइ बा ज्या याइ धयागु थुजागु मनं खँ ल्हासानं प्यथी प्रकारया वाक् सुचरित्रकथं हे खँ ल्हाइ, यासां स्वथी प्रकारया काय सुचरित्रकथं याइ, मल्हाःसा मयाःसा उपिं अलोभादि लयताःगु मन जुया स्वथी प्रकारया मन सुचरित्रकथं पूर्ण याइ । थुकथं वया दश कुशलकर्मपथ परिपूर्ण जुइ ।

उगुलिं वयात सुख ल्युल्यु वइ धयागु उकिया कारणं स्वथी सुचरित्रं उम्ह पुद्गलयात सुख ल्युल्यु वइ । थन त्रिभूमिक कुशलया अभिप्राय खः, उकिं त्रिभूमिक (त्रैभौमिक) सुचरित्रया प्रभावं सुगतिइ उत्पन्न जुम्ह पुद्गलयात, दुर्गतिइ व सुखानुभव दुगु थासय च्वनाच्वम्ह, शारीरिक आधार, मेमेगु आधार, बा आधार मदुगु थासय नं कायिक व चैतसिक सुखविपाक ल्युल्यु वइ, त्याग याइमखु धयागु अर्थ सिइकेमाः । थथे छाय् ? किचः थें तोतिइ मखु धकाः गथे कि किच धयागु शरीरनापं प्रतिबद्ध जुयाच्वंगुलि शरीर वनेवं किचः नं वनी, दनेवं दनी, फयेतुइवं फयेतुइ । “नायुगु बा छाःगु वचनं लिहाँ हुँ” धकाः धाःसां दाया नं लितछ्वये फइमखु । छाय् ? शरीरनापं प्रतिबद्ध जूगुलिं खः । थथे हे थुपिं भिगू कुशलकर्मपथयात बारम्बार अभ्यास यानाः तःगु कुशलमूलया कारणं कामावचारादि भेदकथं कायिक व चैतसिक सुखविपाक वंथाय ल्युल्यु वनीगु किच थें जुया त्याग याइमखु धकाः आज्ञा जुया विज्यात ।

गाथाया अन्तय चयेप्यद्रः प्राणीपिं धर्मज्ञान लाभ जुल, मट्टकुण्डली देवपुत्र श्रोतापत्तिफलय प्रतिस्थित जुल, अथे हे अदिन्नपुब्बक ब्राट्मण नं । उबलेसं निसें वं महान् धनसम्पत्ति बुद्धशासनय त्याग यात (दान यात) ।

मट्टकुण्डलीया खँ क्वचाल ।

पापी मित्र र अधर्म पुरुषको संगत नगर, कल्याण मित्र र उत्तम पुरुषको मात्रै सत्संगत गर ।

- धम्मपद ७८

Miller Shrestha
9849771756

M.K. Publishers & Distributors

Bhotahity, Kathmandu, Nepal

Phone : 4249836, 4229891 | Fax: 977-1-4266875

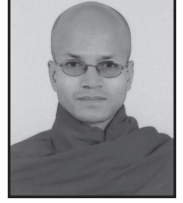
E-mail: miller.shrestha@gmail.com

www.mkpd.com.np

चतुआरक्ष आदि अनुस्मृति भावनाको अभ्यास (सक्षिप्तमा)

भिक्षु बोधिज्ञान

विश्व शान्ति विहार

हामीहरू विभिन्न कार्यक्रममा सहभागी हुँदा कहिलेकाहीं कुर्नुपर्ने हुनसक्छ । एकैछिन कुर्नु पर्दा पनि उकुसमुकुस तथा गाह्ने अनुभूति हुनसक्छ । आफ्नो भूमिका भए त यो यो बोल्ने छु भनेर विचार चिन्तना गरिरहन्छौं होला तर आफूहरू उपस्थित भएर सुन्ने श्रोतावर्गको रूपमा मात्र जाने अवस्थामा कुरा सुन्ने नै बढी हुन्छ । कुनै बेला एक वक्ताले बोलिसकेपछि अर्को वक्ताले बोल्नु अघि केही समय ग्याप हुनसक्छ ।

त्यस्तै बैंक, टेलिफोन, विजुली अड्डा, खानेपानी शाखा, कुनै कार्यालयमा रजिष्ट्री दर्ता, निवेदन दर्ता गराउन जाँदा कुनै बेला कम समय कुनै बेला लामो समय लाइनमा उभिनु पर्ने हुनसक्छ । त्यस्तो फुर्सत पाइरहेको समयमा आफूहरू जुन स्थितिमा छ, त्यसलाई होस् राख्न सकेको अवस्थामा कुशल पुण्य सहित समय सदुपयोग गर्न सकिरहेका हुन्छौं ।

बुद्धपूजामा पहिला पुगिरहँदा, उपोसथको दिनमा शील दिनको लागि श्रद्धेय गुरूवर भन्तेहरू नपुगुञ्जेल, भोजन जलपानको समयमा साथीहरू नबसुन्जेलसम्म, परित्राण पाठको लागि दाताहरू नआउञ्जेल, वा कुनै काम गरिसकेपछि कुनै काम गर्नु अघि कक्षा वा धम्महल वा कुनै ठाउँमा बसेर कुरिरहेको अलिकति फुर्सतको समयमा पनि पेट फुलेको सुकेको वा बसिरहेको छोइरहेको वा श्वास भित्र आएको बाहिर गएकोमा स्मृति राख्ने आनापान वा आफूले अभ्यास गरिरहेको कुनै पनि ध्यान विधिलाई प्रयोग गरी उत्पन्न विषयवस्तुलाई हेर्ने कोशिसमा लागि रहनु पर्दछ । अनुकूल अवस्थामा चक्रमण वा अध्ययन गरेर सदुपयोग गर्न सकिन्छ । कहिलेकाहिं चतुआरक्षा भावना गरेर पनि मनलाई एकाग्र गर्न सकिन्छ ।

उद्योग कोशिस गरेतापनि काय, वेदना, चित्त र धर्म

भनिने स्मृतिप्रस्थान विपश्यनाको विषयवस्तु आरम्भणमा मन एकाग्र गर्न धेरै नै गाह्रो भइरहेमा चतुआरक्षा भावनाले मनलाई शान्तदान्त रूपमा राख्न धेरै सहयोग पुऱ्याउँछ ।

वरु चतुआरक्षा भावना गर्दा गर्दै मन शान्त भएको अवस्थामा मुख्य विषयवस्तु हेर्नेको लागि मनलाई अग्रसर गरिरहनुपर्छ । समथ वा विपश्यना कुनै माध्यमले विषयवस्तुमा मन एकाग्र गर्न सके अकुशल विचार नआई मन पवित्र निर्मल भइरहेको हुन्छ । महोपकारक पण्डिताराम सयादोजिले ध्यान शिविर संचालनको क्रममा योगीहरूलाई दिनमा ५ मिनेट चतुआरक्षा भावना गर्न प्रेरणात्मक उपदेश दिइराख्नु भएको पाउँछौं ।

(विस्तृतमा परित्राणमा बुद्धानुस्सति, मेत्तानुस्सति, असुभानुस्सति, मरणानुस्सति लाई आधार लिन सकिन्छ ।)

१) त्रिरत्न गुण अनुस्मरण-

(चतुआरक्ष भावनामा बुद्धानुस्सति मात्र रहेपनि धर्म र संघ गुण अनुस्मरणको महत्व)

भगवान् बुद्धले देशना गर्नुभएको धर्म आचरण गरेमात्र आफूले अभ्यास गरिरहेको सतिपट्टान धर्ममा श्रद्धा उत्पन्न हुने हुन्छ र धर्मलाई बताउनु भएका भगवान् बुद्धप्रति श्रद्धाभाव उत्पन्न भएर आउँछ । र भगवान् बुद्धप्रति श्रद्धाभाव उत्पन्न भएपछि उहाँले देशना गर्नुभएको उपदेश सुनेर पढेर तद्अनुरूप आचरण गर्न अझ बढी मन लाग्ने हुन्छ ।

भगवान् बुद्धले देशना गर्नुभएको उपदेश अनुरूप आचरण गरेर राम्रो स्थितिमा (आर्यमार्गफलज्ञानमा) पुगेका व्यक्तिहरूलाई सम्भेर यदि आफूले पनि धर्माचरण गरे आफू पनि राम्रो स्थितिमा पुग्न सक्ने क्षमता बारे आफूलाई विश्वास गर्न सकिने हुन्छ ।)

क) बुद्धानुस्सति

भगवान् बुद्ध राग, द्वेष मोह आदि क्लेशहरू वासना सहित निमूल गरिसक्नु भएको अरहत् सम्यकसम्बुद्ध हुनुहुन्छ । उहाँ मनुष्य देव ब्रह्मादिहरूले गरिने पूजा सत्कार सन्मान आदर गौरवलाई ग्रहण गर्न योग्य अरहत् सम्यकसम्बुद्ध हुनुहुन्छ । उहाँ विद्याचरण आदि अनन्त गुणले सम्पन्न अरहत् सम्यकसम्बुद्ध हुनुहुन्छ । (इतिपि सो भगवा अरहंआदि बुद्ध गुण पनि सम्भन सकिन्छ)

ख) धम्मानुस्सति

भगवान् बुद्धद्वारा राम्ररी देशित धर्म हो, अहिलेको अहिलेनै प्रतिफल दिने धर्म हो । ३७ प्रकारका बोधिपाक्षिय धर्म निर्वाणतिर पुऱ्याइदिने धर्म हो । स्वाक्खातो भगवता धम्मो, सन्दिट्टिकोआदि गुणले सम्पन्न धर्म हो ।

ग) संधानुस्सति

भगवान् बुद्धका श्रावक संघ राम्रो आचरणले युक्त हुनुहुन्छ, अनुत्तर पुण्यक्षेत्र समान हुनुहुन्छ आदि सुप्पटिपन्नो भगवतो सावक संघो आदि गुणले सम्पन्न हुनुहुन्छ ।

धम्मपदका गाथाहरू ५८,५९, बुद्ध वर्ग, २९६, २९७, २९८, रतन सुत्त, धजग्ग सुत्त (तं किस्स हेतु, तथागतो हि भिक्खवे अरहं सम्मासम्बुद्धो वीतरागो वीतदोसो, वीतमोहो अभीरू अछम्भी अनुत्रासी अपलायी), जयमंगल गाथा, श्रद्धालु, उद्योगी, स्मृतवान, समाहित, प्रज्ञावान् व्यक्तिले बस्दा, सुत्ता, हिंदा, उभिंदा, काम गर्दा, छोराछोरीसंग बस्दा पनि बुद्ध, धर्म, संघ, त्याग, शील, देवता यी ६ अनुस्मृतिको भाविता गर्नु भनी महानाम शाक्यलाई दिनु भएको उपदेश (महानाम सुत्त, सम्यक् सम्बुद्ध- पेज ११२), विशुद्धिमार्ग, ६ अनुस्मृति निर्देश, पेज- १६३ देखि १८५ हरूबाट पनि त्रिरत्नको गुण र महत्व थाहा पाउन सकिन्छ ।

२) मेत्तानुस्सति

आफूले कसैप्रति शरीर, वचन, मनले गल्ती गरेको छ भने क्षमा चाहन्छु र भविष्यमा सतर्क भएर अकुशलबाट टाढा रही कुशल कर्ममा मन लगाउने छु भनेर दृढता बढाउने ।

कसैले शरीर, वचन, मनले आफूप्रति कुनै अपराध तथा गल्ती गरेको छ भने मेलै क्षमा दिइरहेको छु भनेर करुणा चित्तलाई वृद्धि गर्ने । (मैत्रीभावना गर्नु अधि)

(आफूमा पहिला सहनशक्ति कमजोर भएर आफूलाई र अरूलाई पनि हानी पुग्ने किसिमले व्यवहार भएकोलाई मुल्यांकन गर्नुकोसाथै सहनशीलताको महत्व बुझी अकुशल कर्मबाट अलग हुनुको साथै कुशल धर्म सम्पादन गरेको अवस्थामा मात्र मैत्रीकामना गरेजस्तो सुख शान्तिको वातावरण तयार भएर आउँछ ।)

क) (आफूलाई सम्भरेर) म क्लेश शत्रुभय, अकुशल शत्रुभय तथा पुद्गल शत्रुभय नभएको होऊँ । विघ्नबाधा नभएको होऊँ । निरोगी होऊँ । सुखी होऊँ । निर्दोषपूर्वक निर्बिघ्नरूपले जीवनयापन गर्न सकुँ ।

ख) अनन्त गुणवान् आमाबुवा सहित परिवारका सबै सदस्यहरू

ग) अनन्त गुणवान् श्रद्धेय गुरुवर भन्ते सहित विहार परिवार (सबै भन्ते, श्रामणे, अनागारिका, चतुप्रत्यय दाताहरू), सहयोगी मित्रहरू

घ) ३१ भूवनका सत्व प्राणीहरू सबै क्लेश शत्रु, अकुशल शत्रुभय तथा पुद्गल शत्रुभयनभएका होऊन् । विघ्नबाधा नभएका होऊन् । निरोगी होऊन् । सुखी होऊन् । निर्दोषपूर्वक, निर्बिघ्नरूपले सबैले आ-आनो जीवनयापन गर्न सकून् ।

(हामीहरु यात्राको क्रममा बस, हवाईजहाज आदिमा हुँदा चालक, सहचालक, ड्राइभर, कण्डक्टर, सहित सबै यात्रुहरु, आफू जुन ठाउँमा गइरहेको छु र जुन ठाउँमा जानलागिहेको छु, त्यस क्षेत्रका दृष्य अदृष्य सबै सत्व प्राणीहरुप्रति पनि उद्देश्य राखेर)

(धम्मपदका गाथाहरू ३, ४, ५, १३४, २२३, २४५, ३००, ३५७, ३६८, ३७९, ४०६, मेत्त सुत्त, महापरित्राणको मेत्तानिशंस सुत्त, विशुद्धिमार्ग, ब्रह्मविहार निर्देश, पेज - २४१ देखि २६० बाट पनि मैत्रीभावना अभ्यास गर्ने विधि र फाइदा थाहापाउन सकिन्छ ।)

३) असुभानुस्सति

(आफूको शरीरमा दृष्टि दिएर) यो शरीर केशको रौं, शरीरको रौं, नड (हात र खुट्टाको), दाँत, छाला आदि ३२ कोट्टासले भरिएको, असूची मलमूत्र दुर्गन्धले भरिएको शरीर हो । मेरो शरीर जस्तै केटा केटी तथा प्राणीहरूको शरीर पनि यस्तै केशको रौं, शरीरको रौं, नड, दाँत, छाला आदि

३२ कोट्टासले भरिएको, असूची मलमूत्र दुर्गन्धले भरिएको शरीर हो ।

(आफू र अरुहरुप्रति बढी आशक्तिभाव नराख्नको लागि । कसैप्रति बढी आशक्तिभावको कारणले सामाजिक मूल्य मान्यता विपरित व्यवहारहरु भइरहेका हुन्छन् ।)

(धम्मपदका गाथाहरू १३५, १४७ देखि १५०, विशुद्धिमार्ग, अशुभ कर्मस्थान निर्देश, पेज- १४८ देखि १६२, विशुद्धिमार्ग, कायगतास्मृति, पेज २०० देखि २१९ बाट पनि)

४) मरणानुस्सति

संसारमा जन्मेका प्राणीहरू मरिराखेजस्तै म पनि एक न एकदिन अवश्य मर्नुपर्छ । आकाशमा विजुली चम्कने (Lightning=a sudden bright light in the sky when there is a storm) क्षणजस्तै, पानीमा कोरेको धर्सो जस्तै, सियोको टुप्पोमा राखेको तोरीको गोडाजस्तै, कमलको पातमा रहेको पानी जस्तै, पानीको बुलबुल (Bubbles= a small ball of air or gas inside a liquid) जस्तै मेरो जीवन पनि क्षणिक छ । जीवन अनिश्चित छ तर मरण

निश्चित छ ।

भूकम्प, सुनामी, आँढीबेहरी, बाढी पहिरो जस्ता प्राकृतिक प्रकोप तथा विभिन्न दुर्घटनाहरु र बिष्फोटनबाट के बच्चा, के जवान, के धनी, के पढेलेखेका अनेक थरीका मानिसहरुको साथै कैयौं प्राणीहरुको जीवन तत्कालै अन्त भइरहेजस्तै तथा जतिसुकै बलियो गरी बनाएका संरचनाहरु, नयाँ नयाँ बस्तुहरु पनि तत्क्षणमा भताभुंग भएजस्तै आफ्नो जीवन पनि जुनसुकै बेला पनि अन्त हुनसक्छ । (मरण स्मरण निरास तथा निष्क्रिय हुनको लागि होइन, बल्की शरीर वचन मनबाट राम्रो कुशल कर्म गर्न हरबखत प्रेरणा, उत्साह लिन पाइरहेको हुन्छ ।)

(धम्मपद ६, ४१, १३५, १४८, २८६, २८८, भगवान् बुद्धले सिकाउनु भएको मरणानुस्सतिलाई ३ वर्ष अभ्यास गरेकी पेसकारधीतालाई मरण सम्बन्धी कुराको प्रश्न उत्तरमा ज्ञान लाभ गरी श्रोतापन्न भएको (धम्मपद १७४) को कथावस्तु, विशुद्धिमार्ग, अनुस्मृति कर्मस्थान निर्देश, मरणस्मृति पेज- १९१ देखि २०० हरुबाट पनि प्रेरणा लिन सकिन्छ ।

मूर्खहरुले आफैलाई शत्रु बनाएर पाप कर्म गर्छन्,
त्यही पाप कर्मको कटु-फल पछि आफैलाई प्राप्त हुन्छ ।

- धम्मपद ६६

“एकका लागि सबै सबैका लागि एक”

विकास बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

महालक्ष्मी न.पा.-०६, सिद्धिपुर, ललितपुर, ५५८१९६६

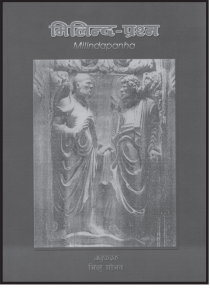

हाम्रा सेवाहरू :

१. साधारण बचत १०%
२. नियमित बचत १०%
३. आवधिक बचत
 - ६ महिना ११%
 - १ वर्ष १३.५%
 - २ वर्ष १४%
 - ३ वर्ष १४.५%

ऋण सेवा:

१. घरजग्गा धितो तथा व्यवसाय ऋण १६%
२. मुद्ती धितो ऋण मुद्ती ब्याज + २%
३. साना तथा घरेलु व्यवसाय ऋण १७%
४. जमानी १८%
५. शैक्षिक १५%

मिलिन्द-प्रश्न

भिक्षु शोभन
अनुवादक

(क) लक्षण-प्रश्न

१. महावर्ग

१. पुद्गलप्रश्नमीमांसा

१. राजा मिलिन्द आयुष्मान् नागसेन भएकौ ठाउँमा गए। उनलाई वन्दना र अभिवादन गरेर एक छेउमा बसे। आयुष्मान् नागसेनले पनि उत्तरमा राजालाई अभिवादन गरे। त्यसो गर्दा राजाको चित्तलाई सान्त्वना प्राप्त भयो।

त्यसपछि राजा मिलिन्दले नागसेनलाई यसो भने – “भन्ते ! तपाईंलाई कसरी चिन्ने, तपाईंको नाम के हो ?” “महाराज ! नागसेनको नामले मलाई चिन्न सकिन्छ, मेरा सब्रह्मचारीहरूले मलाई यसै नामले बोलाउँछन्। महाराज ! यद्यपि बुबा, मुमाले नागसेन, शूरसेन, वीरसेन या सिंहसेन यस्तो केही न केही नामहरू दिन्छन् तर यी सबै व्यवहार गर्नका लागि संज्ञा मात्र हुन्। किन भने यथार्थमा यस्तो कुनै एउटा पुद्गल (आत्मा) छैन।”

त्यसपछि राजा मिलिन्दले सम्बोधन गर्दै यसो भने – “मेरा पाँच सय यवनहरू र असी हजार भिक्षु हो ! तपाईंहरू सुन्नुहोस् ! आयुष्मान् नागसेनको बनाइ छ कि यथार्थमा कुनै यस्तो एउटा पुद्गल व्यक्ति वा आत्मा छैन। के यो कुरा मान्नयोग्य छ ?”

अनि फेरि नागसेनलाई सोधे – “भन्ते नागसेन ! यदि कुनै एउटा पुद्गल छैन भने कसले तपाईंलाई चीवर (वस्त्र), भिक्षा (पिण्डपात), शयनासन (वासस्थान) र ग्लानप्रत्यय (औषधी) दिन्छ ? कसले त्यसको भोग गर्छ ? कसले शीलको रक्षा गर्छ ? कसले ध्यान-भावनाको अभ्यास गर्दछ ? कसले आर्यमार्गको फल निर्वाण साक्षात्कार गर्छ ? कसले प्राणातिपात (हिंसा) गर्छ ? कसले अदिन्नादान (चोरी) गर्छ ? को मिथ्या भोगहरूमा अनुरक्त हुन्छ ? कसले मिथ्या भाषण गर्छ ? कसले रक्सी पिउँछ ? कसले यी पाँच अन्तरायकारक कर्म गर्छ ? त्यसो हो भने न पाप (अकुशल)

छ न पुण्य (कुशल) न पाप र पुण्य कर्म गर्ने कोही छ न गराउने मानिस; न पाप र पुण्य कर्मका कुनै फल हुन्छन् ? भन्ते नागसेन ! यदि तपाईंलाई कसैले मारिदियो भने कसैलाई मारिदिएको मानिन्न। भन्ते नागसेन ! अनि त तपाईंको कोही आचार्य पनि भएन, कोही उपाध्याय पनि भएन, तपाईंको उपम्पदा पनि भएन। तपाईं भन्नुहुन्छ कि तपाईं नागसेन हो। तपाईंका सब्रह्मचारीहरूले तपाईंलाई ‘नागसेन’ भनेर भन्दछन्। अनि यो ‘नागसेन’ भनेको के हो ?

“भन्ते ! के यी केशहरू नागसेन हुन्” “होइन महाराज !”

“यी रौं (लोम) हरू नागसेन हुन् ?” “अहं, महाराज !”

“यी नङ्गहरू दाँत छाला मासु नसा हाड मज्जा मृगौला मुटु कलेजो जाली (भिल्ली) फियो फोक्सो ठूलो आन्द्रा मसिनो आन्द्रा पेट मल पित्त कफ पीप रगत पसिना आँसु बोसो लार सिँगान खकार च्याल मूत्र पिसाब गिदी नागसेन हो ?”

“होइन, महाराज !”

“भन्ते ! त्यसो हो भने के तपाईंको रूप नागसेन हो ?”

“होइन, महाराज !”

“के तपाईंको संज्ञा नागसेन हो ?”

“होइन, महाराज !”

“के तपाईंको संस्कार नागसेन हो ?”

“होइन, महाराज !”

“के तपाईंको विज्ञान नागसेन हो ?”

“होइन, महाराज !”

“भन्ते ! त्यसो भए के रूप, वेदना, संज्ञा, संस्कार र विज्ञान सबै एक साथ नागसेन हो ?”

“होइन, महाराज !”

“भन्ते ! त्यसो हो भने रूपादिभन्दा बेग्लै अरु नै कुनै नागसेन छ ?”

“छैन, महाराज !”

“भन्ते ! म तपाईंलाई सोध्दा-सोध्दा थाकिसकें, तर पनि नागसेन के हो, सो थाहा भएन । त्यसो हो भने ‘नागसेन’ केवल शब्द मात्र हो ?”

“होइन, महाराज !”

“त्यसो भए नागसेन भन्ने को हो ?”

“भन्ते ! तपाईं भूटो बोल्नु हुँदैछ कि नागसेन कोही पनि होइन ।”

त्यसपछि आयुष्मान् नागसेनले राजा मिलिन्दलाई यसो भने – “महाराज ! तपाईं क्षेत्रिय एकदम सुकुमार हुनुहुन्छ । मध्यान्हको तातो र गरम बालुवा र ढुङ्गाले भरिएको भूमिमा पैदल हिंडेर आउँदा तपाईंको खुट्टा दुखि रहेको होला, शरीर थाकि रहेको होला, मन प्रसन्न छैन होला र शारीरिक पीडा पनि धेरै भइरहेको होला ?”

“के तपाईं यहाँ हिंडेर आउनुभएको हो कि कुनै सवारीमा ?”

“भन्ते ! म पैदल होइन; रथ चढेर आएको हुँ ।”

“महाराज ! यदि तपाईं रथ चढेर आउनुभएको हो भने मलाई भन्नुहोस् कि तपाईंको रथ कहाँ छ ?”

“महाराज ! के दण्डी (ईषा) रथ हो ?”

“होइन भन्ते ।”

“के अक्ष (धुरी) रथ हो ?”

“होइन भन्ते !”

“के चक्का रथ हो ?”

“होइन भन्ते !”

“के रथको पालकी रथ हो ?”

“होइन भन्ते !”

“के रथको डोरी रथ हो ?”

“होइन भन्ते !”

“के लगाम रथ हो ?”

“होइन भन्ते !”

“के कोर्ना रथ हो ?”

“होइन भन्ते !”

“महाराज ! के दण्डी इत्यादि सबै एक साथ रथ हो ?”

“होइन भन्ते !”

“महाराज ! के दण्डी इत्यादि बाहेक कुनै रथ छ ?”

“छैन भन्ते !”

“महाराज ! तपाईंसँग सोध्दा-सोध्दा म थाकि सकें तर बुझ्न सकिएन कि रथ कहाँ छ । के रथ एउटा शब्द मात्र हो ? आखिर यो रथ के हो ? महाराज ! तपाईंले रथ छैन भनेर भूटो बोल्नु हुँदैछ । महाराज ! सारा जम्बुद्वीपमा तपाईं सबैभन्दा ठूलो राजा हुनुहुन्छ । कसको डरले तपाईं भूट बोल्नुहुन्छ ? पाँच सय यवनहरू र मेरा असी हजार भिक्षु हो ! सुन्नुहोस्, राजा मिलिन्दले भन्नुभयो – म रथ चढेर यहाँ आएको हुँ । तर मैले रथ कहाँ छ भनी सोध्दा उहाँले मलाई भन्न सक्नु भएन । के उहाँको कुरा मान्न सकिन्छ ?”

यसमा ती पाँच सय यवनहरूले आयुष्मान् नागसेनलाई साधुकार दिएर राजा मिलिन्दलाई भने – “महाराज ! यदि तपाईं उत्तर दिन सक्नुहुन्छ भने दिनुहोस् ।”

त्यसपछि राजा मिलिन्दले आयुष्मान् नागसेनलाई भने – “भन्ते नागसेन ! म भूटो बोल्दिन । दण्डी इत्यादि रथका पुर्जाहरूको आधारमा केवल व्यवहारका लागि ‘रथ’ भन्ने यस्तो एक नाममात्र भनिएको हो ।”

“साधु, महाराज ! तपाईंले रथ के हो, सो बुझ्नुभयो । यस्तै, मेरो केश इत्यादिको आधारमा केवल व्यवहारका लागि ‘नागसेन’ भन्ने एउटा नाम दिइएको हो । तर परमार्थमा ‘नागसेन’ त्यस्तो कोही पनि एक पुद्गल विद्यमान छैन । “जसरी कुनै अङ्ग-प्रत्यङ्ग मिलेकोलाई रथ भन्ने संज्ञा दिइन्छ, त्यस्तै, सबै स्कन्धहरू भएकोलाई सत्व (जीव) भन्ने बुझ्नुपर्दछ ।”

“भन्ते नागसेन ! आश्चर्य छ ! अद्भुत छ !! तपाईंले निकै कुशलताका साथ यस जटिल प्रश्नको समाधान गर्नुभयो । यदि यस बखत भगवान् बुद्ध स्वयं यहाँ हुनुभएको भए अवश्य पनि उहाँले साधुवाद दिनुहुन्थ्यो होला । साधु, साधु नागसेन ! तपाईंले यस जटिल प्रश्नलाई कुशलताका साथ समाधान गर्नुभयो ।”

मृत्यु भय

पूर्णमान महर्जन
कीर्तिपुर

दिपंकर बुद्धको समयदेखि सुमेध ऋषिले १० पारमिता, १० उप-पारमिता र १० परमत्थपारमिता पुरा गर्न चार असंख्य र एक लाख कल्पसम्म भवचक्रको यात्रा निरन्तर गरिरहे । अन्तिम जन्म सिद्धार्थ गौतमको समयमा सम्पूर्ण मानवको कल्याणार्थ सम्यकसम्बोधि ज्ञान लाभ गरी वहाँ बुद्ध हुनुभयो । बुद्धत्व प्राप्त गर्नुभई ८० वर्षको उमेरमा कुशीनगरमा वहाँ महापरिनिर्वाण हुनुभयो । यसरी संसारको सबैभन्दा दुर्लभ ज्ञानको लाभी महापुरुष भगवान् बुद्धको परिनिर्वाण हुन्छ भने यस लोकमा उत्पत्ति भएका र उत्पत्ति हुने प्राणीहरूको मृत्यु नहुने कुराको प्रश्न नै उठ्दैन । आकाशमाथि, समुद्रभित्र, पहाडी खोंच र गुफा आदि संसारको जुनसुकै स्थानमा लुकेर बसेतापनि मृत्युको पञ्जाबाट कोही बचन सक्दैन । मनुष्य लोकको मानिस मात्र होइन, ब्रह्मलोक, देवलोक र दुर्गति/अपायका सम्पूर्ण प्राणीहरू प्रकृतिको नियमानुसार मृत्यु हुन्छ, च्युत हुन्छ । मृत्यु/च्युत निश्चित छ, अवश्यम्भावी छ ।

प्राणीको मृत्युलाई देहावसान, निधन, मरण आदि इत्यादि शब्दहरूको प्रयोग गरिन्छ । जे-भएतापनि मृत्यु भनेको साधारण अर्थमा भौतिक रुपबाट प्राण बाहिर निस्कनु हो । अर्थात् चित्त, चेतना या मन भौतिक शरीरबाट अलग्गनु मृत्यु हो । भगवान् बुद्धले बोधिज्ञान प्राप्त गरेर सर्वप्रथम धर्मदेशना गर्ने क्रममा पञ्चवर्गीय भिक्षुहरू कोण्ड व्य, वप्प, भदिदय, महानाम र अस्सजिलाई विभिन्न दुःखहरूको साथै मृत्यु पनि दुःख हो भनेर आज्ञा गर्नुभएको थियो । कुनै व्यक्ति, जो परिवार, आफन्त र छरछिमेकका साथ लामो समयसम्म सँगै रहेका हुन्छ, को निधन हुनु निश्चय पनि दुःख हो । अझ परिवारमा एक व्यक्तिको अभाव हुनु

भनेको भौतिक रुपबाट मात्र नभई मानसिक रुपमा पनि जिन्दगीभर पीडा कष्ट तुल्याएको हुन्छ ।

मृत्युलाई मन पराउने, सहज रुपमा स्वीकार गर्ने प्रिय घटना जस्तै अङ्गीकार गर्ने प्राणी कोही छैन । यो प्राणीको लागि अनिष्ट हो, सडकट हो । त्यसैले मृत्यु एउटा ठूलो भय हो । मानिस मृत्यु देखि जहिले पनि भयभीत हुन्छन् । मृत्युको कुरा मनमा उब्जने वित्तिकै मानसिक रुपमा डर त्रासको सृजना हुन्छ । चिन्तित र व्याकुल बनाउँदछ । मानिसहरू विषालु साँपदेखि डराउने गर्दछन् । त्यसरी नै हात्ती, बाघ, भालु, चितुवा जस्ता जङ्गली जनावरहरू अनि आगो, पानी, तीर, तरबार, पिस्तोल आदि इत्यादि ज्यान लिन सक्ने वस्तुहरूदेखि डराउँदछन् । मानिस मात्र होइन, पशुपंछीमा पनि मृत्युदेखि तर्सिने व्यवहार हामीले अनुभव नगरेका होइन । ब्रह्मलोक, देवलोक र दुर्गति/अपायमा रहने प्राणीहरू सबै मृत्युदेखि भयभीत हुन्छन् । त्यसैले धम्मपद (१२९) मा उल्लेख गरिएको छ -

“सब्बे तसन्ति दण्डस्स, सब्बे भायन्ति मच्चुनो ।
अत्तानं उपमं कत्वा, न हनेय्य न घातये ॥”

अर्थात् दण्ड देखेर सबै डराउँदछन्, मृत्यु देखेर सबै काम्ने गर्दछन् । त्यसैले आफू भै सम्झी प्राणीलाई हिंसा नगर्नु नगराउनु ।

बौद्ध ग्रन्थमा उल्लेख भए अनुसार साधारणतया देवलोकमा रहने देवताहरूलाई आफू च्युत हुने अवस्थाको ज्ञान हुने गर्दछ । देवताहरूको मरणासन्न समयमा आफूले धारणा गरिराखेका फूलहरू ओइलिएर जान्छन् । लगाई राखेको वस्त्र अलंकारहरू मलिन भएर जान्छन् । काखीबाट

पसिना निस्कन्छन् । जीर्ण भएका रुपहरु देखापर्दछन्, रमाउन नसक्ने भएर आउँदछन् । पूर्वनिमित्तहरु देखिने भएकोले 'म च्युत हुन लाग्ने भएँ' भनी शोक सन्ताप गरिरहन्छन् । मृत्युकाल आइपुगेपछि मनलाई शान्त्वना दिन धेरैजसो देवताहरु उद्यान या दहमा एकैै रहन जान्छन् । देवपुत्रलाई नदेखेपछि सो देवपुत्रका अप्सराहरु देवपुत्रको खोजीमा उद्यान र दहतिर लाग्दछन् । देवपुत्र देवपुत्रीहरु कहिले काहीं देवलोकबाट अपर्भट या छिनमै च्युत भई कुनै लोकको प्राणीको योनिमा जन्मन पुग्दछन् । धेरैजसो पूर्वनिमित्त प्रकट भई अपाय/दुर्गतिमा पतन हुने कुराले डराएर धेरै मानसिक दुःखहरु भोग्ने गर्दछन् । मनुष्य जस्तै मृत्यु/च्युतदेखि भयभीत हुन्छन् ।

भिक्षु नागसेनको अनुसार नरकवासीहरु जसका अङ्ग-प्रत्यङ्गहरु आगोमा जलिरहेका हुन्छन्, कष्टले अनुहार कालो नीलो भएका हुन्छन्, जो असह्य दुःखले छटपटिरहेका छन्, जहाँ चारैतिर भयङ्कर पीडामा शब्दहरु मात्र गुञ्जिरहेका हुन्छन्, त्यहाँबाट मुक्ति पाउन आतुर नरकवासीहरु पनि मृत्युदेखि भयभीत हुन्छन् । जसरी एउटा मान्छे खोरबाट निस्कन आतुर भएतापनि अपराध केलाउन खोरबाट निकालिने बेला आफूले कस्तो प्रकारको सजाय पाउने हो भनेर भयभीत हुन्छ अनि जसरी एउटा साँपले डसेको मानिस पीडाले छटपटिरहेको बेला साँपलाई मन्त्रले बोलाउन सक्ने कसैले फेरि उही साँपलाई बोलाएर विष फेरि चुस्न लगाउँदा सो मानिस उक्त साँपदेखि भयभीत हुन्छ, उस्तै गरेर नरकवासीहरु पनि नरकबाट छुटकारा पाउन आतुर रहेतापनि मृत्युदेखि भयभीत नै हुन्छन् ।

सत्यबोध नगरेका र तृष्णाबाट विमुक्त नभएकाहरु मृत्यु सम्बन्धमा अनभिज्ञ हुन्छन् । त्यसैले उनीहरु मृत्युदेखि भयभीत हुन्छन् । उनीहरु क्षान्तिवादी (बोधिसत्व) र अरहन्तसमान निश्चय पनि हुँदैनन् । एकपटक क्षान्तिवादी ऋषि कलाबु राजाको राज्यस्थित एउटा उद्यानमा विहार गरिरहनु भएको थियो । एकदिन कलाबु राजा आफ्नो परिवार र परिचारिका गणसहित सोही उद्यान नजिक नाचगान गरी रमाइरहेको बेला राजा निद्रामग्न भयो । पछि ब्युँभुदा सबै परिचारिकाहरु ऋषिकहाँ उपदेश सुनिरहेको देखेर रिसले चुर भएर ऋषिसँग राजाले "तिमी कुन वादी हो" भनेर सोध्यो । ऋषिले क्षान्तिवादी हुँ भनी जवाफ फर्कायो । क्षान्ति भनेको के हो ? भनी राजाले फेरि सोध्यो । गाली गर्ने, तर्साउने,

कुटपिट गर्ने, पीडा दिने व्यक्तिमाथि रिस नउठाउनु क्षान्ति हो भनी ऋषिले जवाफ दिए । राजाले त्यसोभए तिम्रो क्षान्ति परीक्षा गरेर हेर्छु भनी एउटा व्यक्तिलाई बोलाएर ऋषिलाई भुइँमा राख्न लगाई काँडासहितको कोर्दाले २००० चोटि हिकाउ भनी हुकुम दिए । यसरी कोर्दाले ऋषिलाई २००० पटक हिकाउँदा ऋषिको शरीरमा छाला रहेन र रगत बगे । तैपनि ऋषिमा रिस उठेन । फेरि पटक पटक गरी दुबै हात, खुट्टा, नाक, कान काट्न लगाइयो र राजाले बारबार ऋषिलाई तिमी के वादी रे ? भनेर सोधिरह्यो । मृत्युदेखि भयभीत नभई ऋषिले क्षान्तिवादी भनेर जवाफ फर्काइरहे । अन्तमा राजाले "कुटिल ऋषि ! तिम्रो क्षान्ति तिमी नै राख" भनेर ऋषिको छातीमा लात्ती दिएर गए । राजा उद्यानको ढोकानि र पुग्दा जमीन धसेर नरकमा पतन भए भनी ग्रन्थमा उल्लेख भएको पाइन्छ । क्षान्तिवादी ऋषि जस्तै अरहन्तहरु पनि मृत्युदेखि भयभीत हुँदैन । किनभने उनीहरुको विभिन्न योनिमा बारम्बार पुनर्जन्म हुने प्रतिसन्धि रोकिसकेको र सबै प्रकारका संस्कार क्षय भैसकेको हुन्छ । अविद्या हटाइसकेको तृष्णा निर्मूल गरिसकेको, निक्लेश भइसकेको र सबै प्रकारको लोक धर्मबाट माथि उठिसकेको हुनाले मृत्यु मात्र होइन, सबै प्रकारको भयबाट प्रभावित नहुने हुन्छन् । त्यसैले धम्मपद (२१६) मा उल्लेख गरिएको छ -

"तण्हाय जायती सोको, तण्हाय जायती भयं ।

तण्हाय विप्पमुत्तस्स, नत्थि सोको कुतो भयं ॥"

अर्थात् तृष्णाले शोक उत्पन्न गर्दछ, तृष्णाले भय उत्पन्न गर्दछ । त्यसैले तृष्णाबाट विमुक्त भयो भने न शोक उत्पन्न हुन्छ, न भय उत्पन्न हुन्छ ।

अन्तमा म, मेरो भन्ने आत्म भावले ग्रसित भई सुखमा रमाउने र दुःखमा विचलित हुने क्लेशयुक्त प्राणीहरु सबै मृत्युदेखि भयभीत हुन्छन् । तर बोधिचित्त भएका र सबै प्रकारका डर-भयबाट मुक्ति पाइसकेको अरहन्तहरु कुनै प्रकारको भय र मृत्युमा भयभीत हुँदैनन् । बुद्धशिक्षाको मूल उद्देश्य नै सम्पूर्ण मानिसलाई दुःख र भयबाट मुक्त बनाउनु हो । यसैले हामी पनि जीवनको प्रत्येक घडीमा होस राखेर बुद्धले औल्याउनु भएको आर्य अष्टाङ्गिक मार्गलाई आचरणमा आत्मसात् गर्न सक्थ्यो भने कुनै न कुनै जन्ममा जन्म, जरा, व्याधि र मृत्युको भयरहित नित्य, अचल र अमृत मार्गमा पुग्न अवश्य सहयोग मिल्नेछ ।

बल्छीमा पर्ला है

आमा-बुवा साँचै महान् हुन्छ । आदरणीय र गुणवान् हुन्छ । कारण छोराछोरीप्रति हर हमेसा मैत्री करूणाले भरिएको चित्त लिएर विहार गर्छ । गुणको हिसाबमा त अनन्त नै आदरणीयको कुरामा त शिरबाट कहिल्यै नभारौं भैं महान्को त सिमा नै छैन ब्रम्ह देवभन्दा महान् ।

तर त्यस्ता महान्, आदरणीय, गुणवान्, आमा बुवाको आज्ञा पालन गर्ने, कुरा नसुन्ने छोराछोरीहरूको के कुरा भो र । आफ्नो त विनाश गर्छन् नै, आमा बुवाको आज्ञामाथि पनि तुषापार हुन्छ । आज्ञा पालक छोराछोरीहरू त साँचै धन्य !

एक जोडी माछाको एउटै मात्र छोरा अति नै प्यारो । त्यसैले होला हरेक दिन आमा बुवाले खोजी ल्याएको खाना खाई प्वालमै मज्जाले बस्न पाएको । विस्तारै छोरो माछा ठूलो हुँदै आउँछ । त्यसैले अझ बढी होशियार बनाउन होला, आमा बुवा माछाले छोरो माछालाई यसरी सल्लाह दिन्छ प्रेमपूर्वक-

“छोरा ! बाहिर कतै नजानु है, छोरालाई आवश्यक खाना हामी खोजी ल्याउने छौं । छोरा अझै ठूलो हुन बाँकी छ । खोलाको विषयमा धेरै जानेर बुझेर मात्रै यताउता गए राम्रो । त्यसैले ज्ञानी भएर घरमै बस ! बाहिर जालमा पर्न सक्छ । कसैले बल्छीले मार्न सक्छ । आदि ।

छोरा माछा आमा बुवाको अगाडी मात्र ठीक पारी हुन्छ भन्दै विहान निस्कने आमा बुवा साँभ मात्र घर फर्किनु हुन्छ दिउँसो एकलै, नमज्जा भन्दै दिनभरि यताउता डुल्दै साँभ आमा बुवा घर फर्किने बेला मात्र अलिक पहिले घरमा आई बस्ने गर्दथ्यो । आमा बुवा पनि छोरा आज्ञाकारी छ भन्ने मान्दै ढुक्क थिए ।

एक दिनको कुरो आमा बुवालालाई भुक्त्याएर दिउँसो बाहिर यताउता डुल्न जाने क्रममा यताउता नाच्यै डुल्दै, रमाइलो गर्दै साँभ घर फर्कने क्रममा भोकले च्यापेको कारण केही खाना खोज्ने क्रममा, खोलाको पानी जमेको ठाउँमा एउटा गड्यौला फेला पर्छ छोरो माछा आहा ! भोक पनि लागेको खाना पनि पाएको भाग्य नै रहेछ भन्दै हतारमा त्यस गड्यौलालाई खान्छ, निल्छ । विचरो त्यस माछालाई के थाहा, गड्यौलासँगै भित्र फलामको बल्छी पनि छ भनेर । जुन बेला माछा मार्ने व्यक्तिले माछाले

बल्छी निल्यो भनी थाहा पाए, तब उसले बल्छी तान्दा पो बल्ल त्यस छोरा माछाले मुखमा अंकुश पर्दा बल्छीमा परेको थाहा भयो । विचरा माछा अब भने छटपटिन थाल्छ । उकेलन खोज्छ, छुट्टिन भरमजबुद कोशिस गर्छ । ज्यानको भयले चिल्लाउँछ, कराउँछ, छटपटिन्छ तर हर प्रयास असफल ।

- भिक्षु विमलो स्थविर

उता आमा बुवा साँभपख छोरालाई खाना खुवाउनको लागि घर फर्किँदा घरमा छोरा नभेट्दा छोरा खोज्दै आएका आमा बुवाले आफ्नो प्यारो छोरो अंकुस निलेर छटपटिरहेको देख्दा पीडाको आँसु भारी भन्छ- छोरा ! हामीले भनेको मानेनौं । हामीलाई भुक्त्याएर तिमी आफूखुशी हिड्यौ, भनेकै थिएँ बल्छी पनि थापिराखेको हुन्छ । जाल पनि थापिरहेको हुनसक्छ । तिमीले हामीले भनेको वेवास्था गर्छौ । अब यो अवस्थामा पुग्यो । छोरा, के गर्ने ? तिमीलाई बचाउने ठूलो इच्छा भएता पनि अब हामीले केही गर्न सक्छौं । इच्छा हुँदैन अब के पो हुनसक्छ र छोरा ! अब तिम्रो खाना बासी हुनेभयो ।

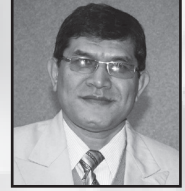
आँसु भारी बसेका आमा बुवा सामु नै बल्छी तानेर माछा समाउँछ । माछा छटपटाउँदै जसरी पानीभित्र छटपटाएको थियो, पानी बाहिर त्योभन्दा दोब्बर छटपटाउँदा बल्छीदाइले एउटा ठूलो ढुंगाले त्यस माछालाई ढुंगामाथि राखी टाउकोमा ठोक्छ । माछाको प्राण जान्छ । आमा बुवा आँसु बगाउँदै फर्किन वाध्य हुन्छ ।

साँचै आमा बुवाको आज्ञा पालन नगर्नेले आशीर्वाद पनि पाउन सकिदैन । के पो गरोस् गल्ती हो भनेर थाहा पाउँदा पनि फर्किन नसक्ने अवस्था हो त्यो । न कसैले मैत्री राखेर बचाउन सक्ने अवस्था हो त्यो ।

यहाँ त माछाको प्रसंग मात्रै । साँचै मान्छेको जीवनमा पनि यस्तो हुनसक्छ । कतै हामी पनि त रागरूपी जाल र द्वेषरूपी बल्छीमा फँस्न खोज्दै छौं कि होशियार ! हामी पनि न आफै मुक्त हुनसक्छौं, न कसैले मुक्त बनाउन सक्छ । त्यो अवस्था नआओस्, कामना किन नगरौं । तर सावधान हाम्रो वरिपरि बल्छी र जाल थुप्रै छन्, त्यस्ता बल्छी ननिल्नु, जालमा नपर्नु है । यही कामना । साधु ।

शुभकामना

प्रदीप रत्न शाक्य

शुभकामना लिएँ, दिएँ
सौहार्दतामा केही पल हाँसेँ ।

औपचारिकता नै सही पल
शान्तिदूत भएँ
दैव उपस्थितिको भल्को भैं
आनन्दित, सुखानुभूति
मनमोहक अविश्रमणीय चेतन भएँ ।

न तिमी ढाल देखें
न त म तरवार नै देखें
मात्रै एकै रङ्गका गुलाफ भैं
एउटै बगैँचाका श्रृंगार देखें

मानवता यही हो कि ?
या हो नमूना जिन्दगीको
मस्तिष्कमा गढेर सधैं भनिरहेँ
हूँ म जिन्दगी दर्शन
हो मेरो रूप शुभकामना ।

शुभकामना लिएँ, दिएँ
सौहार्दतामा केही पल हाँसेँ ।

त्रिरत्न गमन...

अनिल तुलाधर

भय चिन्ता शोकं जागु थ्व लोक,
मिँथें ह्वाना ह्वाना, इन्द्रिय भोक,
याये मफया शान्त, वया बुद्धया शरण,
तोतिमखु गबलें हे, सिचुगु कोमल चरण ।

राग द्वेष मोह, ग्यान्पुगु सन्ताप ,
कर्म संस्कार पापयागु अति पुइगु राप,
शान्त यायेत, सत्य धर्मरस पान,
लोमंके फैंमखु जिं गबलें हे थ्व अनमोल ज्ञान !

खाचा,ताखा,फाचा मूख्पिं दुगु संसार,
स्वय हे म्वालेमा गबलें इमिगु मार,
सुगतं हनातगु संघयाके समर्पण थ्व प्राण,
शुद्ध आचरण याना लाना काय विशुद्ध निर्वाण ॥

**Yayasan Satipatthana
Meditation Center**
Jakarta, Indonesia

Buddhism: The art of living and dying

Dhammatalk by Bhikshu Vimalo

Attanam ce Piyam Janna Na nam Papena Samyuje!

Nahitam Sulabham hoti, Sukham Dukkhatta Karitam!!

Today, May 29 2018
Tuesday Morning Full moon
Day Vesak.

We are having a Dhamma Discourse here in this Yayasan Satipatthana Meditaion Centre, Jakarta, Indonesia because of veshakh day, one of the most important auspicious day, significant day of the Buddhist calendar. A day to commemorate the birth, enlightenment and parinibbana.

Buddhists celebrate the buddha's three most important life stage on vesak: birthday in lumbini, Nepal, enlightenment in buddhagaya and parinibbana passed away in kusinagara, which are all said to have happened on same day as a full moon day vesakh day also known as Buddha poornima, Vesak Poornima and the flower day.

Actually, Buddha's teaching is not like religions. Buddha's teaching is the art of living, art of dying. Its means the art of liberation from physical and mental suffering. That's why if we have to live, if we have to die in this very life, then we must to

learn Buddhism, we must to understand Buddhism, we must to practice Buddhism in this very life because Buddhism is the art of living and art of dying, the art of liberation from physical and mental suffering. Then only we come to know how to live and how to die in this very life. So, we have a question: how to live and how to die? If you want to live really, indeed you must to protect yourself you must to understand yourself you must to love yourself. So, how to love yourself?

Just now, I have recited one of the verses from Samyutta Nikāya. In this verse the Buddha had expressed how important to love oneself. Loving oneself is very beautiful actually, because we all love each other and one another. But there are two types of love.

One is connected with defilement and another is connected with purity. "Tanha Pema" it is called in pali. Love with craving. "Saddha Pema" Love with devotion. Loving with confidence, love with conviction. Love with perfect purity.

The Buddha said "Attanam ce Piyam Janna" If you love yourself "Nanam papena Samyuje" you never connect with the evil things. Why? Because we know all the time, we want happiness, we want peace, we want comfortable feeling and we want easy life. Evil things can't provide you all these positive things. That's why you never connect with evil things if you love yourself. The Buddha said "Nahhittam sulabham Hoti" it is quiet difficult to get peaceful life, happy life, comfortable life, easy life all the time in our daily life. It is Difficult but not impossible. There are especially two activities in our life. Good or bad. One activity connected with wholesomeness. Another activity connected with unwholesomeness. If we try to judge ourselves between these two activities in this life, we need to do wholesome act; only true wholesome act, wholesome result will be there. Unless just expecting to gain happiness, we couldn't have it. Because all wholesome results are depend on our performance of pure activities, wholesome deeds.

In Dhammapada The Buddha said: "Yadisam vapate Bijam tadisam harate Phalam" What sort of seed we plant same sort of result we get. If we planted wholesome deed, we get the wholesome result. If we planted unwholesome deed we be get unwholesome result.

There are three actions, we know all the day. In every day life we perform our activities in

three ways, Physical activities, verbal activities and mental activities. So, what sort of Physical activities we have in one day's period? What sort of action we have as physical activities, wholesome or unwholesome? If we really love ourselves what action should be more in our life? Surely we need wholesome activities. So the judgment of Buddha's is; if you really love yourself, try to raise your life, try to uplift your life. Try to well maintain your life. Then only you can claim you love yourself .That is so important in our life, Being a human beings. We are the most powerful being in this world. The human life is praised even by the Devas, even by the Bramhas because we have the potentiality to become Deva and even to attain the Bramhahood. Human beings are the beings that can perform all sort of higher while some activities and human beings have the opportunity and chance to do such activities.

According to the explanation, why human being is called Manussa? "Mano ussannam etesanti manussa" The explanation is giving human being has the highest type of mentality. In both ways in unwholesomeness also he can be a worst. In wholesome condition also he could be the highest, because he could be the perfectly enlightened being, and human being is the worst person who can do heinous unwholesome action too. Nobody can do that sort of actions. That's way human being has two sharp bladed nature, in unwholesomeness also he can degrade himself to lowest state and he can rise himself up to the pick of highest stage. He could gain attain even the enlightenment nibbana.

If we love ourselves, which way we need to choose? Up going way we need to choose. Then only it will be sure that we really love ourselves. So the Buddha encourages us in Dhammapada. "Attanam ce Piyam Janna Rakkheyya nam Surakkhitam" you should protect well yourself. If we really love ourselves we need to follow the three instruction of the Buddha. Then only it

will be sure to proclaim that we love ourselves. The Buddha had given to us. Just only three messages. Everybody knows that. "Not to do evil" one message, "Do good", second message and "purify your mind" Third Message.

We have heard the story about the great female devotee Vishakha Maha-upasika. She was married in the family who didn't follow the teaching of the Buddha. They had wrong views. They follow the wrong way of practice. Once, when Vishakha's father in-law was having lunch, one monk came for alms-around. The monk was standing in-front of the door but the father in-law was just eating his meal not taking care of the standing monk. Being a devoted devotee Vishakha Maha-upasika felt so sorry and without permission she couldn't do anything. So, what

old food.

Same ways in our life also. If we don't perform wholesome activities in this very life what about our future situation of our life? Now a day we are so happy. We are having comfortable life but if we don't perform again the wholesome deeds, the future life will be in dark. That's why we need to perform dana sila and bhavana, charity morality and insight meditation. Performing dana sila bhavana means we are making our future.

So, the Buddha had divided three types of persons. There is one person who can't see, "Blind". Second one person who has only one eye. And Last one person who has two eyes.

Why the Buddha said one person is blind? Because, he couldn't judge, why he is living the comfortable life in this very life, he couldn't see the benefit of his past Kamma and because of not having good eye, not having proper eyes. He doesn't know how to perform wholesome activities to have better life in future. So he couldn't see the past also, he couldn't see the future also that's why he is called "blind". Just he wants to enjoy in this very life only. He hasn't got any understanding about his future life and about his past Kamma force, blind in both sides. That's why that sort of person is called blind.

And, one person is called one eyed because he knows how to enjoy in this present

she said at that time? My father in-law is eating old food, stale food please move on Venerable sir."

What was the meaning of that saying? My father in-law had done a lot of wholesome activities, generous activities in his previous life, but this life he wasn't doing any wholesome activities as the generous acts. That's why, he was taking stale food. He had the past wholesome Kamma that's why he had happy life in this present time. But he didn't do any wholesome activities now. So, he was talking the stale food,

life but he is totally negligent for his future life. Only he believes in this present life and he thinks after this life there is no more life' so this is the moment to enjoy yourself, and he uses his life just for enjoyment. Never create any substantial wholesome activities in this very life. That's why; his future life is in danger. He just knows how to see the present life but he is blind of future life. Therefore he is called one eyed person.

And, the person who knows how to utilize the present moment and how to create the good situation for the future, who knows about dana sila bhavan, who knows about past and present kamma, who knows about cause and effect, arising and passing away, who knows about art of living and art of dying. That's sort of person is called two eyed person.

If we love ourselves what sort of person we should be? A Blind, One eyed or two eyed? Yes, Two eyed, have we got two eyes? Do we have two eyes? Must to think oneself calmly. The Buddha's saying is, "if we love ourselves

really, then you should possess two eyes". That is the way The Buddha had shown us which is own experience. Finally, we can say that we need two eyes. Its means we must to know about past and present kamma then only our future will be bright. Must to know about dana sila bhavana means, must to know about cause and effect, arising and passing away, must to know about mind and matter, must to know about art of living and dying, the art of liberation from physical and mental suffering. So, Buddhism is the art of living and dying so we need to practice more and more. If we practiced well the Buddha's teaching in this very life surly we could gain and attain magga fala even the enlightenment - nibbana.

Lastly, I wish you all heartily, Do good Be Good Always Be Happy. Triple gems bless you all May you be free from mental and physical sufferings. May you be able to attain magga Phala nibbana as soon as possible. Happy Vesak Day. Sadhu Sadhu Sadhu ...

With Metta

Yayasan Satipatthana Meditation Center

भगवान् बुद्धको जन्मभूमि नेपालमा

सधैं शान्ति छाइरहोस् ।

हेरिटेज पब्लिसर्स एण्ड डिस्ट्रिब्युटर्स प्रा. लि.

फोन : ४२९६५३८, ४२२९२५९, ४२२५७७०

भोटाहिटी, काठमाडौं, नेपाल

Email : hpdbooks@ntc.net.np, hpdbooks@gmail.com

Website : www.heritagebooks.com.np

स्कूल, कलेजका पाठ्यपुस्तकका साथै साहित्य सम्बन्धि विविध पुस्तकहरूका लागि हामी
लाई सम्मनुहोस् ।

लेखक एवं पाठक-ग्राहकवर्गहरुमा मैत्रीपूर्ण अपिल

- त्रि-बोधिरस बौद्ध मासिक पत्रिकाको लागि नेपाली, नेपालभाषा, तथा अंग्रेजीमा महत्वपूर्ण लेख, रचनाहरु समयमै अनुकूल माध्यमबाट सम्प्रेषण गर्नुभई पत्रिका प्रकाशन तथा शासनिक कार्यमा सहयोग गर्नुहोला । प्रेषित लेख रचनाहरुलाई समय सापेक्ष पत्रिकामा उचित स्थान दिइनेछ ।
- समयोचित समयसापेक्ष लेखक वर्गहरुले बुद्ध-बुद्धधर्म, मानवीय गुण-धर्म-कर्म अभिवृद्धि, नैतिक शिक्षा, ध्यान-ज्ञान तथा बौद्ध लेख-रचना, साहित्य-कला, प्रेरक प्रसङ्ग, कथा, कविता, बौद्ध चिन्तन, बौद्ध गतिविधि, अनुसन्धानात्मक तथा सृजनात्मक लेख रचनाहरु सम्प्रेषण गरि सहयोग गर्नुहोला । **विषयना ध्यान सम्बन्धि लेख-रचनाहरुलाई विशेष प्राथमिकता दिई प्रकाशित गरिनेछ ।**
- यस पत्रिकामा प्रकाशित हुने लेख-रचनाहरुको सम्पूर्ण जिम्मेवारी लेखक स्वयं कै हुने जानकारी दिन चाहन्छौं ।
- लेख-रचनाहरु समयमै प्रकाशन तथा प्रेषित गर्न साथै सर-सल्लाह एवं सुभाबका लागि निम्न ठेगानामा सम्पर्क राख्न सक्नु हुनेछ ।

Facebook page - Bodhirasabuddhistmonthly

Email: bodhirasa@gmail.com, pashavimalo@gmail.com

- यस बौद्ध मासिक पत्रिकाको वार्षिक ग्राहक, आजीवन सदस्य, विशेष सदस्य, संरक्षक तथा आर्थिक एवं भौतिक सहयोग र समय सापेक्ष मासिक अंक प्रायोजन गरी सहयोग गर्न सक्नु हुनेछ ।
- संघ-संस्था, उद्योगपति, व्यापार व्यवसायवर्गहरुबाट विज्ञापन दाता बन्नु भई आफ्नो व्यापार व्यवसायको प्रचार प्रसार तथा बुद्धशासनप्रतिको श्रद्धा प्रस्फुट गरी **त्रि-बोधिरस** बौद्ध मासिक पत्रिका निरन्तरताको लागि मैत्रीपूर्ण सहयोग गर्नु होला ।
- त्रि-बोधिरस बौद्ध मासिक पत्रिकाको निरन्तरता र गुणस्तरताको लागि सम्बद्ध क्षेत्रबाट रचनात्मक सहयोग, सल्लाह सुभाब तथा समालोचनाको अपेक्षा लिएका छौं । साधुवाद

- त्रि-बोधिरस बौद्ध मासिक पत्रिका

स्कूल, कलेजका पाठ्यपुस्तकका साथै साहित्य सम्बन्धि विविध
पुस्तकहरुका लागि हामीलाई सम्भन्नुहोस् ।

विद्यार्थी पुस्तक भण्डार

भोटाहिटी, काठमाडौं, नेपाल

फोन: ००९७७-१-४२२७२४६, ४२४९८९३, ४४२५८३४